

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

katedra psychologie

Bakalářská práce

Proměny estonské společnosti po pádu socialismu

Michael Řehák

© 2018 ČZU v Praze

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Michael Řehák

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Proměny estonské společnosti po pádu socialismu

Název anglicky

Transition of society after the end of Soviet occupation in Estonia

Cíle práce

Cílem práce je popsat probíhající změny ve společnosti estonského obyvatelstva, to jak se společnost s danými změnami vyrovnává a jak působí na menšiny v Estonsku. Stěžejní částí práce je pak zejména srovnání změn ve fungování společnosti v Estonsku v porovnání s ostatními zeměmi bývalého východního bloku.

Výzkumné otázky

Jaké sociální problémy se vyskytly během proměny společnosti po pádu v socialismu, a jaké je srovnání s ostatními zeměmi bývalého východního bloku?

Jaký je vývoj vztahu ruskojazyčné menšiny a většinového obyvatelstva v Estonsku?

Jak porovnáваме úspěšnost změny režimu v Estonsku v porovnání s ostatními zeměmi ovlivněnými SSSR v období od 2. světové války až do současnosti?

Metodika

Základním pilířem práce bude střednědobý terénní výzkum v estonských městech Tallinn a Tartu, výsledky výzkumu budou vycházet ze shromážděných materiálů během výzkum. Hlavním východiskem budou kvalitativní metody v podobě zúčastněného pozorování a rozhovorů s členy estonské majority i ruské minority, doplněné o statistické údaje kvantitativního rázu.

Doporučený rozsah práce

cca 50 stran

Klíčová slova

změna, socialismus, majorita, Estonsko, menšina, transformace, jazyk

Doporučené zdroje informací

DANČÁK, Břetislav, Ivo POSPÍŠIL a Adam RAKOVSKÝ. *Pobaltí v transformaci: politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2248-5

HEBEDOVÁ, Petra a Lucie HOFÍRKOVÁ. *Estonsko*. Praha: Libri, 2012. *Stručná historie států*. ISBN 978-80-7277-468-5

PALLOKAT, J. – JOHANNSMEIERS, B. *Pobaltí : Estonsko, Lotyšsko, Litva*. Ostfildern: MairDumont, 2006. ISBN 3-8297-6345-.

REGELMANN, Ada-Charlotte. *Social integration processes in Estonia and Slovakia* [online]. 2012 [cit. 2017-08-29]. ISSN edsble

ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin : možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.

Předběžný termín obhajoby

2017/18 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 12. 3. 2018

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 12. 3. 2018

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 12. 03. 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci „Proměny estonské společnosti po pádu socialismu“ jsem vypracoval(a) samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil(a) autorská práva třetích osob.

V Praze dne 15.3.2018

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval svému vedoucímu práce doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, Ph.D, za jeho pomoc a vedení při tvorbě této bakalářské práce, dále bych chtěl poděkovat rodině za obrovskou míru podpory, a v neposlední řadě i respondentům, kteří projevili velkou ochotu a vytrvalost při odpovídání na položené otázky.

Proměny estonské společnosti po pádu socialismu

Transition of society after the end of Soviet occupation in Estonia

Souhrn

Tato bakalářská práce „Proměny estonské společnosti po pádu socialismu“ si dává za cíl odpovědět na stanovené výzkumné otázky, které souvisí se situací, ve které se ocitla estonská společnost po znovuoobnovení nezávislosti a následném rozpadu Svazu sovětských socialistických republik. Teoretická část představuje základní pojmy, se kterými daný odborný text pracuje, a teorie, které se k nim vážou. Praktická část nejdříve představuje historický přehled území Estonska, který zásadně usnadní chápání problematiky proměny estonské společnosti. Z historického přehledu vyplývá hodnocení vztahu ruskojazyčné menšiny a estonské majority v několika aspektech, jako je pohled na národnost či jazyk. Se vztahem obou skupin obyvatel úzce souvisí i sociální problémy, které vznikly v rámci proměny společnosti, mezi ty nejzásadnější patří problematika osob bez státní příslušnosti. Poslední dílčí kapitola praktické části se zabývá zásadním bodem celé proměny společnosti v Estonsku, tím je otázka digitalizace a její hodnocení v kontextu ostatních zemí.

Summary

This bachelor thesis "Transition of society after the end of Soviet occupation in Estonia" aims to answer the research questions that are related to the situation in which Estonian society found itself after declaring of reestablishment of independence on USSR and the subsequent dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics. The theoretical part introduces the basic concepts with which the given text works and the theories that relate to them. The practical part first presents a historical overview of the area of current Estonia. Such overview makes understanding of the issue of the transformation of Estonian

society easier. From the historical overview we conclude the relationship between the Russian-speaking minority and the Estonian majority in several aspects, such as the view of nationality or language. Relationship of both ethnic groups are closely related to the social problems that have arisen as a result of the transformation of the society, among the most basic being the issue of stateless persons. The last part of the practical part deals with the key point of the whole transformation of the Estonian society, the issue of digitization and its evaluation in the context of other countries

Klíčová slova: změna, socialismus, majorita, Estonsko, menšina, transformace, jazyk

Keywords: change, socialism, majority, Estonia, minority, transformation, language

Obsah

1. ÚVOD A CÍL PRÁCE	10
2. LITERÁRNÍ REŠERŠE	12
3. METODOLOGIE	15
3.1. Pasportizační údaje respondentů	17
4. TEORETICKÁ ČÁST	19
4.1. Vymezení pojmů a jejich teoretické koncepce	19
4.1.1. Stát	19
4.1.2. Státní příslušnost	19
4.1.3. Apatrida neboli osoba bez státní příslušnosti	20
4.1.4. Národnostní menšina	20
4.1.5. Sociální vyloučení	22
4.1.6. Identita	22
4.1.7. Transformace společnosti	23
4.1.8. Index lidského rozvoje (HDI)	23
5. PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE (VLASTNÍ PRÁCE)	24
5.1. Historický přehled Estonska	24
5.1.1. První zmínky o estonském etniku	24
5.1.2. Území dnešního Estonska ve středověku	25
5.1.3. Území dnešního Estonska v novověku	26
5.1.4. Estonsko v 19. století	27
5.1.5. Estonsko v první polovině 20. století	28
5.1.6. Estonsko ve 2. polovině 20. století	32
5.2. Vztah ruskojazyčné menšiny a Estonců	36
5.2.1. Národnost	36
5.2.2. Jazyk	38
5.2.3. Kultura a média	43
5.3. Sociální problémy po obnovení samostatnosti Estonska	49

5.3.1.	Osoby bez občanství _____	49
5.3.2.	Nerovnost obyvatelstva _____	55
5.3.3.	Klesající počet obyvatel _____	58
5.4.	Zásadní prvek transformace estonské společnosti _____	62
6.	ZÁVĚR _____	65
7.	SEZNAM LITERATURY _____	68
7.1.	Literární zdroje _____	68
7.2.	Internetové zdroje _____	70
8.	SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ _____	75
8.1.	Seznam obrázků _____	75
8.2.	Seznam grafů _____	75

1. Úvod a cíl práce

Vstupem České republiky do Evropské Unie a následně do Schengenského prostoru se velmi rozmohlo víkendové cestování do západní Evropy. Je naprosto běžné jet ku příkladu na prodloužený víkend do španělské Barcelony. Cesty na východ EU jsou mnohem méně obvyklé, a jejich oznámení blízkým může vzbudit překvapení či dokonce obavy, přesto, že region Pobaltí je nám kulturně i geograficky bližší než výše zmíněné Španělsko. I toto bylo motivem k vytvoření odborné práce na téma Proměny estonské společnosti po pádu socialismu, Estonsko má totiž v mnoha ohledech podobný osud jako Česká republika.

Výzkumné otázky

Jaké sociální problémy se vyskytly během proměny společnosti po pádu v socialismu, a jaké je srovnání s ostatními zeměmi bývalého východního bloku?

Jaký je vývoj vztahu ruskojazyčné menšiny a většinového obyvatelstva v Estonsku?

Jak porovnáваме úspěšnost změny režimu v Estonsku v porovnání s ostatními zeměmi ovlivněnými SSSR v období od 2. světové války až do současnosti?

Pro pochopení současné situace v Estonsku je velmi vhodné projít historický vývoj od prvního příchodu Slovanů na dané území, až do konce období nadvlády SSSR, který nám nastíní, jaké mocnosti zde v průběhu doby vládly, a jak ovlivnily obraz dnešního samostatného státu.

Prvním z cílů práce je pomocí odpovědí na stanovenou výzkumnou otázku popsat sociální problémy ve společnosti estonského obyvatelstva, které se vyskytly během procesu transformace a jaký je jejich vývoj od počátku transformace v 90. letech 20. století až do současnosti.

Část pojící se s druhou výzkumnou otázkou si dává za cíl poukázat na fungování vztahů mezi Estonci a etnickými Rusy, a to jak z pohledu zástupců obou skupin v zastoupení respondentů, tak z pohledu státních zásahů do každodenního života druhého nejpočetnějšího etnika v zemi.

Proměna společnosti je velmi složitý proces, který se dotýká všech myslitelných odvětví života obyvatel země. Hodnocení tohoto procesu, tak nelze pojmout komplexně, ale je nutné se zaměřit na jednotlivé aspekty. Ty je pak vhodné porovnat se stavem v zemích, které mají podobný profil jako Estonsko, ať už jde o demografické ukazatele či výskyt sociálních problémů.

2. Literární rešerše

Na počátku této kapitoly je třeba sdělit, že v tuzemských zdrojích je problematika proměny společnosti na území Estonska nerozšířená, a pokud již nějaká publikace na toto téma existuje, je staršího data, takže nepostihuje trendy posledních deseti let.

Jako základní pramen pro historický přehled o území dnešního Estonska nám slouží publikace od Petry Hebedové a Lucie Hofírkové, která rozebírá situaci na území dnešního Estonska od úplného počátku jeho osídlení, až do dnešní doby, kdy Estonsko patří k tahounům inovací mezi státy Evropské unie, zejména srovnáme-li je s ostatními státy, které byly historicky pod vlivem SSSR. Detailně nám poskytuje podstatné informace v otázce toho, jak se na území Estonska střídaly mocnosti, tím pádem i v tom, jak ovlivnili zdejší obyvatelstvo.¹

Vývojem znovuobnovené Estonské republiky, rozbohem jednotlivých částí fungování státu v dobách tzv. okupace SSSR a porovnáním k současnosti se zabývají pánové Dančák, Pospíšil a Rakovský v publikaci *Pobaltí v transformaci: politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. Publikace rozebírá základní východiska současného stavu menšin, zejména pak té ruské. Dále nelze nezmínit perspektivy budování národně a etnicky integrované společnosti a její vnitropolitické a zahraničněpolitické konsekvence. Autoři podrobně rozebírají vztahy mezi Ruskou federací a Estonskem v minulosti, současnosti i s výhledy do budoucna.²

Otázkou sociálních problémů v Estonsku a Rusku během přechodu od systému vlády jedné strany k režimu demokratickému se zabývá Sari Kaarina Hanhinen ve své diplomové práci *Social problems in transition: perceptions of influential groups in Estonia, Russia and Finland*. Ve všech zmíněných zemích existují zavedené pojmy pro označování sociálních problémů. Tyto pojmy a jejich řešení jsou nyní vlivem západoevropské kultury pozměňovány, tak aby odpovídali fungování sociální politiky v západním světě, jedná se

¹ HEBEDOVÁ, Petra a LUCIE HOFÍRKOVÁ. *Estonsko*.

² DANČÁK, Břetislav, IVO POSPÍŠIL a ADAM RAKOVSKÝ. *Pobaltí v transformaci: politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*.

zejména o systém sociální péče, postavení jedince či vztah mezi společností a fungováním trhu. Autorka uvádí, že situace v Estonsku a Rusku je velmi podobná, a dá se přirovnat k jakýmsi bludným kruhům, ze kterých se těžko vystupuje. Jako nejzásadnější problémy v obou zemích označují respondenti nízkou úroveň zdravotnictví, vysoké znečištění životního prostředí a kriminalitu. Naproti tomu respondenti ve Finsku označují za nejzásadnější sociální problémy nezaměstnanost a chudobu.³

V teorii procesu transformace společností po zásadních změnách v organizaci státu nejčastěji pozorujeme dva směry. Jedním z nich je takzvaná terapie šokem, jako druhý směr označujeme gradualismus neboli postupnost. Porovnání naplnění těchto dvou směrů v Estonsku a Slovinsku se zabývá studie *Testing the models of transition in practice: the case-studies of Estonia and Slovenia* od autorů Viljar Veebel a Andry Namm. Ze studie vyplývá, že se obě země vydaly odlišným směrem. Estonsko se blíží metodě terapie šokem, kdežto Slovinsko jde směrem postupnosti. Je však nutno poznamenat, že ani v jednom z pozorovaných případů nedochází k úplnému naplnění teorie, tudíž je nutno zvážit její přínos do praxe.⁴

Otázkou vývoje sociálních interakcí během období přechodu mezi dvěma režimy v Estonsku pozorovaných mezi mladými Estonci a mladými Rusy se zabývají Triin Vihalemm a Anu Masso ve vědeckém článku *Identity Dynamics of Russian-speakers of Estonia in the Transition Period*. Obsahem této studie je zejména hodnocení vyloučení skupiny obyvatel hlásící se k ruské etnické příslušnosti. Celkově se současná situace dá označit tak, že pocit vyloučení dané etnické skupiny je způsoben zejména aktivním vyloučením této skupiny z politického života estonskou vládou. Lze však poukázat na to, že vysoké tempo rozvoje moderních technologií by mohlo tuto situaci zlepšit, protože by prostřednictvím rozvoje sociálních sítí mělo dojít k lepšímu začlenění Rusů do estonské společnosti. Dalším podstatným prvkem je střídání generací a s tím související změna nálady mezi obyvateli.⁵

³ HANHINEN, Sari Kaarina. *Social problems in transition: perceptions of influential groups in Estonia, Russia and Finland*

⁴ VEEBEL, Viljar a NAMM, Andra. *Testing the models of transition in practice: the case-studies of Estonia and Slovenia*.

⁵ VIHALEMME, Triin a MASSO, Anu. *Identity Dynamics of Russian-speakers of Estonia in the Transition Period*.

Mezietnickou integrací v zemích bývalého východního bloku se zabývá autorka REGELMANN, Ada-Charlotte ve studii *Social integration processes in Estonia and Slovakia*, přičemž konkrétním tématem této studie je integrace ruskojazyčné menšiny v Estonsku v porovnání s maďarskou etnickou minoritou na Slovensku. Z autorčiny studie vyplývá u obou pozorovaných skupin podobný výsledek pozorování. I přes obklopení majoritami, které k nim mají často nevybíravé poznámky a využívají svého dominantního postavení, členové etnických minorit aktivně spolupracují a účastní se tvorby prostředí a institucí pro komunikaci s majoritami. Studie rozebírá jak spolupráci uvnitř zmíněných skupin, tak i formování alternativ pro fungování s majoritou.⁶

Vzdělání je jedním z důležitých aspektů ovlivňujících proces proměny společnosti. Pro pochopení fungování estonského školství a jeho priorit sepsala Věra Ježková publikaci *Školní vzdělávání v Estonsku*. Východiskem této publikace je popis stavu školství v minulém režimu a na to reagující změny, spojené zejména s přechodem k celoplošné výuce estonštiny a prosazení profilu estonské kultury do vzdělávání. Publikace také poskytuje hodnotné výběry ze statistik, týkající se začlenění druhé generace imigrantů mezi etnické Estonce.⁷

⁶ REGELMANN, Ada-Charlotte. *Social integration processes in Estonia and Slovakia*.

⁷ JEŽKOVÁ, Věra, Edgar KRULL a Karmen TRASBERG. *Školní vzdělávání v Estonsku*.

3. Metodologie

Úvodem do této kapitoly je nutné poukázat na jistou termínovou nejednoznačnost v pojmenování daného tématu. Někteří autoři vidí mezi pojmem metoda a metodologie zásadní rozdíl, který dovedou logicky odůvodnit, naopak jiní jako například Ottův slovník naučný považují obě slova za synonyma.⁸ V návaznosti na výše zmíněné, nelze opomenout další dva pojmy, které jsou často různými badateli zaměňovány. Jedná se o pojem metody a techniky. Podstatným rozdílem mezi oběma pojmy je skutečnost, že metoda je nadřazená technice.⁹

Mezi základní metody sběru dat použité při tvorbě této práce patří studium sekundárních dat. Jedná se o metodu neinvazivního sběru dat, což v praxi znamená, že nepřijdeme do styku s respondenty. Je vhodné ji doplnit i dalšími metodami, a to zejména rozhovory s respondenty. Tento postup nazýváme triangulací metod.¹⁰ Každá metoda sběru dat má své klady a zápory, proto je nezbytné si je nyní ve zkratce představit a odůvodnit si tak její použití i ve vztahu k ostatním metodám.

Stěžejní výhodou studia sekundárních dat je možnost dostat se k informacím od jinak nedostupných osob, ať už jde o osoby zemřelé, či osoby od kterých nás dělí několik tisíc kilometrů. Další nezanedbatelnou výhodou je skutečnost, že dokumenty, konkrétně odborné publikace, v drtivé většině vytvářejí lidé s vyšším vzděláním, což zpravidla vede k vyšší kvalitě právě studovaných sekundárních dat. K tomu se však pojí i první z nevýhod, a to možnost zkreslení informací. Pokud bychom jako výzkumníci spoléhali jen na dokumenty od renomovaných publicistů v daném oboru, je velmi pravděpodobné, že dojdeme v práci k chybným závěrům, jelikož nebudeme konfrontováni s realitou všedního dne. Mezi jiné nevýhody patří i riziko nepochopení studovanému textu, z čehož automaticky vyplývá, že bychom mohli chybně interpretovat uvedené teze.¹¹

⁸ Ottův slovník naučný: *illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. XVII. s.198.

⁹ Hospodářská a kulturní studia: *Metodologie. Doporučení k psaní odborného textu* [cit. 2018-02-15]

¹⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. s. 149-150.

¹¹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. s. 137-138.

V předchozím odstavci jsme si představili metodu sběru dat, studium sekundárních dat, kterou je pro dosažení hodnotných závěrů v naší práci nutné doplnit o metody další, a to rozhovor, či chcete-li interview. Konkrétně v našem výzkumu je vhodné využít metodu rozhovoru pomocí návodu a narativního interview, z důvodů, které si představíme v následujících odstavcích.

Rozhovor pomocí návodu definujeme několika základními vlastnostmi. Elementární vlastností rozhovoru pomocí návodu rozhovoru je seznam základních otázek, to jsou otázky, které budeme pokládat každému respondentovi, a díky nim bychom měli získat data, která budou vzájemně porovnatelná. Je však nezbytně nutné mít připravené další otázky, pomocí nichž budeme prohlubovat naše znalosti získané rozhovorem se zkoumaným jedincem. Souhrnně tento seznam v češtině nazýváme scénář. Podobně jako u jiných technik je nutné si představit jejich kladné a záporné stránky. Mezi hlavní výhody provádění rozhovorů je nezkreslenost situace, kdy dochází k přímému působení mezi výzkumníkem a respondentem. K tomu se však pojí i riziko toho, že nám respondent nemusí říkat úplnou pravdu, či nám může dokonce lhát. Podobným situacím bychom měli zamezit zejména vytvořením vhodných podmínek pro rozhovor, tak aby se respondenti cítili dobře a poskytli nám kvalitní data. Konkrétní technikou pro náš výzkum bylo dotazování osobní, doplněné o dotazování elektronické, prostřednictvím internetové služby Facebook.¹²

Uvažujeme-li metodu narativního rozhovoru, je nutné upravit přístup a svůj postoj k respondentovi. Na rozdíl od rozhovoru podle návodu nadhodíme respondentovi jen téma našeho rozhovoru a necháme ho volně vyprávět, aniž bychom zasahovali kladením přímých otázek. Jedním z hlavních důvodů použití tohoto druhu rozhovoru je předpoklad, že kdybychom se ptali přímými otázkami, hrozilo by neodhalení subjektivních zkušeností respondenta.¹³

Jeden z pilířů práce je provedený terénní výzkum mezi obyvateli Estonska ve vybraných estonských městech. Na jaře 2016 se jednalo o výzkum v Tallinnu, na který navázal v únoru 2018 výzkum ve třech největších městech Estonska, konkrétně v Tallinnu,

¹² HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. s. 174-175.

¹³ TOUŠEK, Laco. Narativní (biografické) interview. [online]. [cit. 2018-01-07].

Tartu a Narvě. Město Narva bylo vybráno zejména díky historickému podtextu, kdy v posledních 100 letech patřilo střídavě pod ruskou a estonskou nadvládu. Pyšní se také údajem, že v současné době ruskojazyčné obyvatelstvo tvoří 97 % obyvatel města.

Základem pro uskutečnění samotného výzkumu je počáteční zisk kontaktů s respondenty. V tomto případě byla při plánování nejprve využita sociální síť Facebook, pomocí níž se povedlo navázat kontakt s Česko-estonským klubem, organizací, která se aktivně angažuje v oblasti Česko-estonských vztahů, ve spolupráci s Estonským velvyslanectvím v Praze pořádají ku příkladu Estonské dny, také mají na svědomí publikaci Malé Estonsko v Čechách. Díky činnosti spolku bylo možné získat kontakty na další skupiny s estonským pozadím, z nich je možné zmínit zejména skupinu „Eestlased Praha“ ve volném překladu Estonci v Praze, sdružující lidi, kteří pocházejí z Estonska a částečně se vyskytují či se vyskytovali v Praze. Díky jejich laskavé pomoci bylo možné získat množství respondentů z různých koutů Estonska.

3.1. Pasportizační údaje respondentů

Je nutné zmínit, že v rámci zachování etiky výzkumu byla každému zpovídanému respondentovi nabídnuta možnost, aby jeho výpovědi zůstaly v anonymitě. Cílem tohoto kroku byla víra ve větší otevřenost a ochotu sdělit informace, které by respondenti pod svým jménem nezveřejnili, proto celá práce používá k identifikaci jednotlivých respondentů číselné označení. Pokud respondent nevyžadoval anonymizování svých výpovědí, je jeho jméno v tabulce a celé práci uvedeno.

Tabulka 1 - Seznam respondentů získaných při terénních výzkumech v letech 2016 a 2018

Respondent	Jméno	Věk	Povolání	Národnost
1	Reesi	32	Překladatelka	Estonská
2	Anonymizováno	24	Marketingový specialista	Ruská
3	Jaanika	35	IT specialistka	Ruská
4	Anonymizováno	31	Bezpečnostní expert	Estonská
5	Anonymizováno	36	Sportovní analytik	Estonská
6	Rasmus	26	Obchodní zástupce	Estonská
7	Anonymizováno	26	Student	Estonská
8	Anonymizováno	24	Stavbyvedoucí	Estonská
9	Anonymizováno	55	Překladatel	Estonská
10	Holgren	21	Student	Estonská
11	Anonymizováno	34	Kurátorka muzea	Estonská
12	Anonymizováno	24	Prodavačka	Estonská
13	Anonymizováno	19	Úřednice pro místní rozvoj	Estonská
14	Liisa	67	Recepční	Ruská
15	Anonymizováno	29	Knihovnice	Estonská
16	Anonymizováno	18	Nezaměstnaný	Estonská
17	Serafina	20	Baletka	Ruská
18	Elise	25	Asistentka	Estonská
19	Anonymizováno	47	Kuchař	Estonská
20	Alexander	54	Ostraha	Ruská
21	Tönn	20	Student	Estonská
22	Anonymizováno	37	Obsluha letiště	Estonská
23	Gert	51	Pracovník infocentra	Estonská
24	Anonymizováno	32	Úřednice	Ruská
25	Anonymizováno	21	Student	Estonská
26	Denis	23	Student	-

4. Teoretická část

4.1. Vymezení pojmů a jejich teoretické koncepce

4.1.1. Stát

Podle článku 1 Montevidejské úmluvy z roku 1933, která se zabývá základními právy a povinnostmi států, definujeme základní kritéria státu následujícími čtyřmi podmínkami. První podmínkou je nutnost, aby stát měl své stálé obyvatelstvo. Podmínkou druhou je jasně definované teritorium. Další z nutností k fungování státu je, aby disponoval funkční vládou, která je schopna řídit obyvatelstvo. A konečně podmínkou poslední je schopnost státu vstupovat do diplomatických vztahů s ostatními státy.¹⁴

Ponoříme-li se do historie, dojdeme k závěru, že problematiku definice státu a jeho teorií se zabývala již celá řada autorů. Podle významného anglického filozofa 17. století, Thomase Hobbesa, je stát mocenským subjektem, jehož vznik je podmíněný tvorbou společenské smlouvy, kterou stvrdí všichni jednotlivci a vzdají se tak veškeré osobní moci, majetku a svobody ve prospěch státu, který jim na oplátku nabídne udržení pořádku a míru.¹⁵ Marxisté v čele s Karlem Marxem mají na úlohu státu ve společnosti vlastní pohled, který je založený na dvou následujících výrocih. A to na výroku, že stát funguje jako donucovací instituce, jejímž hlavním úkolem je zastupování zájmů kapitalistické třídy. Následně také na výroku, že stát je ideologickým mechanismem, který má za úkol zajistit, aby byly zájmy kapitalistů podávány obyvatelstvu jako zájmy obecné nebo národní, čímž zajistí skutečnost, že podřízené společenské třídy tyto zájmy přijmou.¹⁶

4.1.2. Státní příslušnost

Na úvod je nutné poznamenat, že většina autorů se přiklání k definování příslušnosti jako širšího pojmu, než je občanství. Dále můžeme rozlišovat mezi obecným pojmem občanství, který charakterizuje zvláštní vztah fyzické osoby a státu, a funkcionálním

¹⁴ *Montevideo Convention on the Rights and Duties of States*. Council on Foreign Relations. [cit. 2018-02-08].

¹⁵ HOBBS, Thomas, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPUST a Marina BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. s. 167-168.

¹⁶ SMITH, Martin J. *Power and the state*. s. 65.

pojmem občanství, který je vymezen pro určitý účel a může jako občana charakterizovat někoho, kdo jím ve státoobčanském smyslu není nebo nebyl. Vznik sousloví státní příslušnost či státní občanství spadá do doby buržoazních revolucí, které úzce souvisí s formováním tzv. moderního státu. Pojem občanství postupně v 19. století nahrazuje pojem poddanství, který je nevhodný pro vyjádření formální rovnosti občanů před zákonem.¹⁷

Sousloví státní příslušnost udává tu skutečnost, zda osoba přísluší k nějakému státnímu útvaru. Podmínky získání občanství si jednotlivé státy určují samostatně, a obvykle bývají uvedeny v Ústavě daného státu. Nahlédneme-li do Sbírký zákonů ČR, zjistíme, že stěžejními body pro získání českého občanství jsou narození na území ČR nebo skutečnost, že aspoň jeden z rodičů dítěte disponuje českým občanstvím. Dále též lze získat občanství v případě, že žadatel má na území České republiky trvalý pobyt po dobu 5 let. (Zákon č. 186/2013 Sb.). Základní podmínky estonské státní příslušnosti jsou uvedeny přímo v Ústavě Estonska v druhé kapitole pojednávající od základních práv a svobodách.

4.1.3. *Apatrida neboli osoba bez státní příslušnosti*

Podle Úmluvy o právním postavení osob bez státní příslušnosti charakterizujeme osobu bez státní příslušnosti jako osobu, kterou žádný stát podle svých právních předpisů nepovažuje za svého občana.¹⁸

V učebnicích s tematikou ústavního práva nalezneme definici lehce obměněnou, avšak podstata je naprosto totožná.

„Osoba, kterou označujeme jako apatrida či apolita je taková osoba, která nemá žádnou státní příslušnost, což vede k tomu, že nepožívá ochrany žádného státu.“¹⁹

4.1.4. *Národnostní menšina*

V současné době je mezi autory populárnější označení etnikum nebo etnická skupina, zejména kvůli neutrálnějšímu vyznění daného pojmu. Pojem národnostní menšiny se

¹⁷ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. s. 16-18

¹⁸ Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti. In: The UN Refugee Agency. [cit. 2018-02-14].

¹⁹ PAVLÍČEK, Václav, a kol. *Ústavní právo a státověda*, s. 46-47.

v odborné literatuře setkává s mnoha definicemi, jedna z nejvyžívanějších je ta od italského spolupracovníka OSN, Francesca Capotortiho:

...skupina početně slabší než zbytek obyvatelstva státu, nacházející se v nedominantním postavení, jejíž příslušníci – coby občané daného státního útvaru – mají etnické, náboženské nebo jazykové rysy, kterými se odlišují od zbytku obyvatelstva, a vykazují, byť pouze implicitně, smysl pro sounáležitost zaměřený na uchování své kultury, tradic, náboženství nebo jazyka.²⁰

K otázkám národnostních/etnických menšin se pojí i různé teorie týkající se začlenění jejich příslušníků do fungování státu, které si na následujících řádcích si představíme.

Podle kanadského publicisty Johna W. Berryho existují celkem čtyři strategie usazení v hostitelské zemi. Patří mezi ně integrace, asimilace, separace a marginalizace. Pokud se budeme zabývat pojmem integrace máme na mysli takovou formu adaptace v hostitelské zemi, kdy menšina považuje kontakt s většinovým obyvatelstvem za potřebný a velmi významný. Zároveň je však nutné vyzdvihnout, že se menšina ztotožňuje se svou původní kulturou a nechce tak převzít kulturu majority, která by tak nevyhnutelně vytlačila jejich původní kulturu. Strategie asimilace je z tohoto pohledu odlišná. Díky rozsáhlému kontaktu s většinovým obyvatelstvem dochází k omezení vlivu původní kultury, menšina tak přebírá kulturu většiny, čímž nevyhnutelně dochází k zániku kultury původní.

Strategie nazývaná jako marginalizace své teze opírá o skutečnost, že členy dané minority nezajímá ani kultura vlastní, ani kultura dominantní skupiny obyvatelstva. Svou identitu pak staví pouze na úzce vymezené subkultuře, ve které se pohybují (např. subkultura rockerů) a na různých vzorech chování. Poslední strategií definovanou J.W. Berryem je strategie separace. Tato strategie je definována tím, že si daná minorita ponechává svou identitu a celkově odvozuje svou kulturu od kultury původní. Druhým významným bodem této strategie je skutečnost, že kontakt s majoritou je nežádoucí a

²⁰ CAPOTORTI, 1979 in ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. s. 32.

problematický. To vede k izolaci dané minority, která se pro okolí otevírá jen ve výjimečných případech.²¹

4.1.5. Sociální vyloučení

Poprvé se s termínem sociálního vyloučení setkáváme ve francouzské literatuře v 70. letech 20. století v knize s názvem, Vyloučení, jeden Francouz z deseti, od francouzského politika R. Lenoira, ten však pojem nespécifikoval zcela jasně. Zdá se, že původně byl odvozen od představy společnosti, která je tvořena lidmi vzájemně provázanými právy i povinnostmi definovanými s ohledem na sdílený morální řád. Lidé, kteří jsou vyloučení z tohoto morálního řádu, se stávají marginalizovanými v oblasti práce a ve svých vztazích ke státu.²²

Za sociálně vyloučené občany považujeme takovou skupinu lidí, která má ztížený přístup k běžnému životu společnosti. Vyčlenění člověka ze společnosti může mít celou řadu důvodů, pro naše účely jsou podstatné zejména důvody kulturní. Velmi specifickou roli při snaze definovat sociální vyloučení zaujímá etnicita.

4.1.6. Identita

Pojmem identita v obecné rovině označujeme jistou totožnost či příslušnost k nějaké kategorii (např. národnost nebo pohlaví). Identitu dělíme na tři základní druhy, a to identitu fyzickou, sociální a psychologickou. Kategorie fyzické identity zahrnuje znaky jako jsou pohlaví, otisky prstů či tělesné dispozice. Sociální identita je vnímána jako obecné a jedinečné role v rámci společnosti, a konečně psychologickou identitu definujeme jako jedinečné vlastnosti dané osobnosti.

Pojem identita v sobě zahrnuje zejména identifikaci s různými rolemi, zdrojem takové to identifikace však může být i majetek či společenské postavení. Pojem identifikace shrnujeme jako zdroj sebehodnocení a seberepresentace.²³

²¹ NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. s. 165

²² NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. s. 30

²³ NAKONEČNÝ, Milan. *Úvod do psychologie*. s. 62-63.

Podle Warrena Kidda můžeme identitu definovat jako vědomí osob o tom kým jsou, co je odlišuje od ostatních, a jak se mají chovat v závislosti na skupinách, ve kterých se vyskytují. Obvykle svou identitu odvozujeme kontinuálně na základě vědomí o svých předcích a očekávání toho, kým budou v budoucnosti.²⁴

4.1.7. Transformace společnosti

Transformace společnosti v Estonsku spočívá především v návratu k budování nezávislého státu z období po první světové válce. Tento proces je ovlivněn zejména radikální změnou ve složení obyvatelstva, zatímco v době před okupací bylo z pohledu obyvatelstva Estonsko velmi homogenní, vlivem příchodu migrantů z různých částí SSSR nyní tvoří etničtí Rusové kolem 30 % obyvatel. Jako nápravná opatření padesátileté okupace byla nutnost rozsáhlých ekonomických reforem a reforem týkajících se obyvatelstva.

4.1.8. Index lidského rozvoje (HDI)

Index lidského rozvoje (HDI) je ukazatel socioekonomický ukazatel používaný OSN od roku 1990, sloužící k vyjádření kvality života v jednotlivých světových zemích. Celkový údaj je složený ze tří částí, kromě hodnocení ekonomického stavu země tak ke slovu přichází i evaluace situace v oblasti zdraví a vzdělanosti. Tyto tři složky tak odpovídají na tři základní otázky — žít dlouhý a zdravý život, získávat znalosti a mít přístup k materiálním zdrojům. Jednotlivé země světa dělíme do tří kategorií:

- Vysoce rozvinuté země s $HDI \geq 0,8$
- Středně rozvinuté země s hodnotou $HDI 0,5-0,799$
- Nejméně rozvinuté země s hodnotou $HDI < 0,5$

V současné době je údaj HDI využíván k dalším analýzám a vzniká z něj tak například ukazatel IHDI, který zohledňuje míru nerovnoprávnosti v dané zemi.²⁵

²⁴ KIDD, Warren. a Alison. TEAGLE. *Culture and identity*. s. 7.

²⁵ UN. *Human Development Report 2016: Human Development for Everyone*. s. 53-54

5. Praktická část práce (vlastní práce)

5.1. Historický přehled Estonska

5.1.1. První zmínky o estonském etniku

První zmínky o etniku, z něhož odvozují dnešní Estonci svůj původ, nalezneme v období 6. a 7. století, kdy na území přichází první skupiny východních Slovanů. Jejich části se postupně stěhovaly z původní domoviny, aby se setkaly s baltskými kmeny a postupně splynuly v jedno etnikum. Už v tomto období můžeme pozorovat náznaky roztržitosti v orientaci na jednotlivé mocnosti v okolí území dnešního Estonska. Podle Ságy o Ylinzích vpadl švédský panovník Ingvar se svou armádou na estonské území, cíle ovládnout území dnešního Estonska nedosáhl a při nájezdu zemřel. Nutno zmínit, že se samotní tehdejší obyvatelé čas od času zapojovali do bojů i na straně Vikingů. I z obsahu dalších ság lze vyčíst, že byli obyvatelé tehdejší oblasti Estonska výborní bojovníci. Jako příklad toho to jednání lze uvést podpora novgorodského knížete Olega snaze o ustanovení nejstaršího slovanského státu Kyjevské Rusi. V ruských kronikách této doby jsou tehdejší Estonci označováni jako Čudové. Konec 10. století znamenal zhoršení vztahů mezi tehdejšími obyvateli Estonska a Kyjevskou Rusí. Příkladem nám může být panovník Kyjevské Rusi, Jaroslav Moudrý, který ovládl jihovýchodní část země. Během jeho nadvlády došlo k výstavbě pravoslavného kostela v Tartu a snahám christianizovat tamní obyvatelstvo. V následujících desetiletích docházelo k bojům mezi estonskými kmeny se snahou vymanit z područí Kyjevské Rusi. Celá tato snaha končí až s rozpadem Kyjevské Rusi během 12. století.²⁶

V tomto období také dochází ke konfliktům s církevními autoritami, zejména řádu německých rytířů nebo mečovému řádu, kteří se snažili začlenit estonské kmeny do evropské civilizace pojené křesťanskou vírou. Na rozdíl od historie našeho státu nemá Estonsko žádný specifický rok, kdy došlo k přijetí křesťanství, je tak patrné, že v jeho historii náboženství nikdy nehrálo tak zásadní roli jako v zemích jiných.²⁷

²⁶ HEBEDOVÁ, Petra a HOFÍRKOVÁ, Lucie. *Estonsko*. s. 11-15.

²⁷ *Religious Beliefs in Estonia*. World Atlas [online]. [cit. 2018-02-15]. Dostupné z: <https://www.worldatlas.com/articles/religious-beliefs-in-estonia.html>

5.1.2. Území dnešního Estonska ve středověku

Boj o nezávislost v letech 1208-1227

Většinu znalostí o území dnešního Estonska ve 12. a 13. století čerpáme z Livonské kroniky, kterou vytvořil Jindřich Lotyšský. Celé toto období je typické boji mezi místními kmeny a německými rytíři-misionáři, ostatně sám Jindřich byl misionářem, takže můžeme předpokládat, že jeho kronika není vždy stoprocentně objektivní.

Za výrazný milník v dějinách Estonska je považován rok 1219, kdy Dánové po vítězné bitvě na severu země založili pevnost v dnešním Tallinnu, tento rok proto považujeme za datum založení onoho města. V následujících letech se do bojů zapojilo i Švédské království, ale bez výrazného úspěchu. Značná přesila Dánského království vyústila v letech 1223-1224 v situaci, kdy Estonci definitivně přišli o moc nad územím a celá jejich tehdejší země skončila pod nadvládou Dánska. Toto období, je estonskými historiky často připomínáno jako symbol nehynoucího a statečného odporu vůči nepříteli.

V polovině 13. století tak bylo území Estonska rozděleno mezi tři vrchnosti, a to dánskou korunu, livonskou větev řádu německých rytířů a biskupství ostrovů Saaremaa-Läänemaa. V následujících desetiletích nadále pokračovaly boje o moc na území mezi již zmíněnými mocnostmi, a původní obyvatelstvo bylo odsouzeno k rolnictví.²⁸

Přechod do Livonska urychlil rozvoj hanzovního obchodu, což podpořilo migraci německých rytířů a kupců na toto území. Pro původní obyvatelstvo to znamenalo další zmenšování možností zisku dobře placeného zaměstnání. Situace se s postupem času zhoršovala a vedla k masivnímu úbytku obyvatel, když rolníci utíkali do okolních států. Situace eskalovala v roce 1424, kdy vstoupila v platnost nová nařízení pro estonské rolníky, obsahující např.: ztrátu svobody pohybu nebo nemožnost prodávat svou půdu bez souhlasu svého pána. Statkáři tak získali vyšší moc nad svými poddanými a mohli s nimi například obchodovat. K uvolnění poměrů došlo až během 16. století.²⁹

²⁸ LAUR, Mati, Tonu TANNBERG a Ain MAESALU. *History of Estonia*. s. 121-123

²⁹ *Internal affairs in 15th century Old Livonia: nobility, clergy and peasantry*. *Estonica: Encyclopedia about Estonia* [online]. [cit. 2018-02-15].

5.1.3. Území dnešního Estonska v novověku

Livonská válka (1558-83)

Vleklé vnitřní boje o moc na území mezi německými rytíři, biskupstvími a hanzovními městy měli za důsledek oslabení stability celého Livonska. Toho záhy využil nově vzniklý stát, Ruské carství, k tomu, aby zaútočil na oslabený stát a zahájil tím Livonské války. Vleklý válečný konflikt ukončilo na počátku 80. let uzavření míru, a rozdělení oblasti Livonska mezi Švédsko, unii Polska a Litvy a Dánsko. Iniciátor bojů, Rusko, odešlo z Livonské války jako poražené. Přes 20 let válečného konfliktu mělo fatální vliv na populaci dnešního Estonska, kdy z původních 250-300 tisíc obyvatel došlo k poklesu na něco málo přes třetinu obyvatel.³⁰

Toto období krveprolití nám však dobře poslouží jako ukázka vlivu velkého počtu mocností na relativně malé území se strategickou polohou, jako je území dnešního Estonska.

Estonsko na konci 17. století a v 18. století

Koncem 17. století kvůli perzekuci staroobřadníků v mateřském Rusku dochází k jejich migraci na západní břeh Čudského jezera, které stále patřilo pod nadvládu Švédského království. Tato akce označuje první příliv tisíců obyvatel Ruska na území tehdejšího Estonska, jejich potomci pak na stejném území žijí dodnes.³¹

Počátkem nového století se Estonsko ocitlo ve zničující válce. Vytrvalé boje se zásadním způsobem podepsaly na dalším vývoji státu. Výsledkem válečného konfliktu byla skutečnost, že se od roku 1710 na více než 200 let, celé území dostalo pod nadvládu Ruska. Exekutiva nad územím však zůstala v rukou šlechty a měšťanů, kteří používali němčinu jako hlavní jazyk, naopak situace obyčejných Estonců se vlivem vyšších daní a nových nařízení zhoršila. Období zbytku století se nese v duchu osidlování opuštěných

³⁰ *Livonian War. Encyclopædia Britannica* [online]. [cit. 2018-02-15].

³¹ FRUCHT, Richard, ed. *Eastern Europe*. s. 65

statků od dob Velké severní války z řad obyvatel carského Ruska. Tento krok byl velmi úspěšný a do konce 18. století se povedlo zvednout stav obyvatel ze 100 až 150 tisíc na téměř půl milionu.³²

5.1.4. Estonsko v 19. století

Počátek nového století se podobně jako v celé Evropě nese ve znamení snahy o ukončení nevolnictví. Situace estonských rolníků se však zlepšovala jen velmi pomalu. Po konci Napoleonských válek bylo rolníkům povoleno stěhování ze statku na statek, ne však stěhování do měst či vlastnění půdy. Situace gradovala v roce 1845, kdy kolem 60 tisíc rolníků přešlo na pravoslaví, náboženství vyznávané v carském Rusku, tak aby ukázali svou věrnost carovi a získali podporu pro své reformy. Ovoce však tato snaha nepřinesla, navíc se obyvatelé již nemohli vrátit ke svému původnímu luteránství. Změny však byly nevyhnutelné a vedly zejména k rozvoji školství, se kterým pak souvisí vznik Estonského národního hnutí. Nelze nezmínit i rozvoj průmyslu, zejména toho textilního.³³

Estonské národní hnutí

Estonské národní hnutí obvykle datujeme od počátku 60. let do 80. let 19. století. Jeho cílem byl, podobně jako u Národního obrození v Českých zemích, zejména rozvoj kultury a národního uvědomění v řadách estonského obyvatelstva. Začaly vycházet noviny v estonštině a také učebnice, které měly podpořit rozvoj estonštiny od nejmladších obyvatel. Nejvýznamnějším dílem té doby byl epos Kalevipoeg inspirovaný finským eposem Kalevala. Snahám o rozkvět estonské etnicity a kultury však od 80. let zabránila rusifikace obyvatelstva.

Rusifikace

Toto období bylo silným vystřízlivěním z předchozích snah Estonského národního hnutí. Hlavním záměrem procesu rusifikace bylo oddělení Estonců od Němců, a také zabránění dalšího rozvoje estonské kultury jejich nucenou konverzí k pravoslaví a povinnou výukou ruštiny na všech školách. Dětem byla zakázaná komunikace v estonštině,

³² HEBEDOVÁ, Petra a HOFÍRKOVÁ, Lucie. *Estonsko*. s. 39-46.

³³ ŠVEC, Luboš, Vladimír MACURA a Pavel ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. s. 115-121.

dokonce ani o přestávkách spolu nemohly mluvit ve svém mateřském jazyce. Docházelo také k vlně cenzury, která se nejvíce dotkla novin vycházejících v estonštině.

Vzdělané kruhy kolem pastora Villema Reimana se však odmítaly vzdát svého snu o povznesení estonského národa, avšak vlivem rusifikace není možné, aby se podíleli na politické moci, tudíž je nutné alespoň rozvíjet estonskou kulturu.³⁴

„Estonský národ je sice malý, přesto musí jít se vztyčenou hlavou odvážně vpřed.“

5.1.5. Estonsko v první polovině 20. století

Počátek 20. století se ve zkoumané oblasti nesl drobná zlepšení ve vývoji etnických Estonců. Rozvoj obyvatelstva probíhal především v kulturních a politických ohledech, kdy vznikala první uskupení, která v budoucnu přecházela v politické strany. To vedlo ke skutečnosti, že se etničtí Estonci dostávali na pozice místní samosprávy, odkud vytlačovali etnické Němce, kteří po staletí zastávali tyto pozice. K rozvoji docházelo i v oblasti průmyslu, kde se města Tallinn a Narva stala důležitými středisky obchodu carského Ruska.

Revoluce roku 1905 navázala na revoluční dění v mateřském Rusku. Byly formovány první politické strany. Tato uskupení intenzivně pracovala na zlepšení situace Estonců. Klíčovým bodem jejich snah bylo znovuoobnovení výuky estonštiny ve školách či zkrácení pracovní doby na osm hodin. Práce politických stran však chudým masám nestačila, a tak se začala šířit anarchie v podobě rabování sídel Německých šlechticů. Rebelie pokračovaly až do roku 1908, během této doby došlo k uvěznění několika stovek Estonců a četné emigraci do USA či západní Evropy. Výsledkem revolučních snah bylo navrácení estonštiny do škol, zároveň však i prohloubení krize mezi etnickými Estonci a Němci, kteří se cítili v nejistotě, což mnoho z nich vedlo k odchodu země.³⁵

³⁴ ŠVEC, Luboš, Vladimír MACURA a Pavel ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. s. 127-135.

³⁵ LAUR, Mati, Tonu TANNBERG a Ain MAESALU. *History of Estonia*. s. 274-276.

Období První světové války a vyhlášení nezávislosti Estonska

První světová válka přirozeně znamenala problém pro německou část obyvatelstva, jelikož tehdejší Německé císařství patřilo mezi státy „Trojspolku“, zatímco carské Rusko patřilo mezi „Státy Dohody“. Probíhající válka ruské impérium velmi vyčerpala, jak z pohledu ekonomické, tak z politického, kdy se k moci drali bolševici. To vyústilo až v tzv. Únorovou revoluci a abdikaci cara (Mikuláš II.).

Znamenalo to také otevřené dveře pro jednání o samostatnosti Estonska. V návaznosti na demonstraci 26. března 1917 bylo dosaženo částečné autonomie, plánované až do roku 1919, spojením estonské a severu livonské gubernie. V létě 1917 byl ustanoven všeobecný volený sněm (maapäev). Záhy se na krátké období dostali k moci bolševici, avšak jejich vláda neměla dlouhého trvání, zejména kvůli nemožnosti spolupráce se zástupci národních stran.

Vyhlášení samostatnosti proběhlo dne 23. března 1918 v pobřežním městě Parnü, druhý den byla nezávislost vyhlášena i v hlavním městě, a na 24. března tak připadá oficiální den vzniku estonské státnosti.³⁶ Období následující po vyhlášení samostatnosti nazýváme válkou za nezávislost, kdy se postupně povedlo vytlačit všechny nepřátelské jednotky a konečně po lítých bojích se Sověty byla 2. února 1920 podepsaná mírová smlouva v Tartu. V rámci této smlouvy došlo k posunu hranice Estonska na východ, což mělo za efekt to, že se na území Estonska vyskytla část ruského obyvatelstva a utvořila menšinu (Jednou z dalších částí vyrovnání bylo zlato v hodnotě 15 milionů ruských rublů).

Tato skutečnost odstartovala novou etapu vývoje Estonska, poprvé bylo oficiálně uznávaným státem. Je však nutné poznamenat, že uznání samostatnosti ostatními státy trvalo delší dobu, a na příklad USA estonskou samostatnost uznalo až v roce 1922.³⁷

³⁶ LAUR, Mati, Tonu TANNBERG a Ain MAESALU. *History of Estonia*. s. 280-284.

³⁷ HEBEDOVÁ, Petra a HOFÍRKOVÁ, Lucie. *Estonsko*. s. 59-69.

Obrázek 1 - Památník obětem boje za nezávislost Estonska v letech 1918-1920 v Tallinnu³⁸

Budování samostatného Estonska v meziválečném období

Podobně jako v dalších státech, které vznikly rozpadem velkých říší, byly počátky fungování státního útvaru velmi obtížné. K zajištění dlouhodobého fungování státu bylo nutné vytvořit celou řadu reforem, ať už ekonomických či reforem týkajících se školství. Za jednu z nejvýraznějších můžeme považovat pozemkovou reformu z roku 1919, která byla velmi radikální. Zahrnovala totiž znárodnění lesů a půdy velkých statků, které byly pak přerozdělovány k nákupu prostřednictvím půjčky nebo k doživotnímu pronájmu. Přednost měli v tomto procesu osoby angažované v boji za nezávislost z let předchozích. Nemůžeme také opomenout rozvoj školství, kdy byla zavedená výuka estonštiny na všech úrovních školství. S tím souvisí také obnova univerzity v Tartu, která nyní byla oficiální estonskou univerzitou.

³⁸ Foto autora práce (pořízeno 2.2.2018)

Pokud se zaměříme na etnickou skladbu obyvatelstva, bylo Estonsko této doby velmi etnicky homogenní. Podle sčítání lidu v roce 1922 žilo v Estonsku 88 % etnických Estonců. Pozici nejvýznamnější menšiny zastávaly Rusové, zejména v oblastech, které si původně Estonsko od Ruska nenárokovalo, ale připadly mu v rámci vyrovnání při tvorbě nového státu. S podílem 1,5 % zastávali pozici druhé největší menšiny Němci, jejichž historická přítomnost na tomto území sahá hluboko do období středověku. Další menšiny Švédů, Lotyšů a Židů již nedosahovali ani jednoho procentního bodu.

Podobně jako ostatní státy zasáhla Estonsko ekonomická krize na počátku 30. let. Pokles životní úrovně a ekonomiky měl za následek zvýšenou nespokojenost obyvatelstva, které z problémů vinilo politiky. Jedním z požadavků obyvatel bylo zavedení postavy prezidenta, který v té době mezi ústavními činiteli Estonska nefiguroval. Celá tato krize společnosti byla vyostřena vznikem hnutí tzv. vapsů (sdružení veteránů z války za nezávislost) v čele s Konstantinem Päsem.³⁹ Hnutí se v té době zaštiťovalo populárními hesly o silném národním státu, místo státu, kde bujela krize a korupce. Do karet autoritativnímu režimu nahrávala i skutečnost, že se Estonsko postupně ekonomicky nastarovalo, tím pádem neměli obyvatelé důvod protestovat. Výraznou změnou v estonské společnosti byla v rámci snahy o nacionalizaci obyvatelstva vlna poestonšťování cizích jmen a příjmení. Jako příklad si můžeme uvést předsedu vlády Karla Einbunda, který si změnil jméno na Kaarel Eenpalu. Konec 30. let se nesl ve znamení konce podpory pro hnutí vapsů a změny ústavy obsahující legitimní pozici prezidenta.⁴⁰

Období druhé světové války v Estonsku

Podpisem paktu Molotov-Ribbentrop v srpnu 1939 byly nově vzniklé baltské republiky prakticky předány do rukou Sovětského svazu. Ten zpočátku proklamoval, že nebude narušovat jejich suverenitu a vstupovat do vnitřních záležitostí země, avšak již na podzim startovala z Estonského území letadla do bojů s Finskem (tzv. Zimní válka)⁴¹ a nezávislost už prakticky neexistovala. V prvních dvou letech války docházelo k čistkám typickým pro sovětský režim a také k prudkému zhoršení životní úrovně.

³⁹ ŠVEC, Luboš, Vladimír MACURA a Pavel ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. s. 181-183.

⁴⁰ HEBEDOVÁ, Petra a HOFÍRKOVÁ, Lucie. *Estonsko*. s. 59-69.

⁴¹ ŠVEC, Luboš, Vladimír MACURA a Pavel ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. s. 212.

Rapidní postup Wehrmachtu na východní frontě mohl být nadějí na změnu pro obsazené Estonsko, avšak situace se příchodem Německa příliš nezměnila. Estonsko se tak muselo smířit s okupací Němci do roku 1944. I přesto je německá okupace vnímána jako přívětivější než ta sovětská zejména kvůli tomu, že ta sovětská již provedla vyhlazování a deportace obyvatelstva. Během německé okupace byla vyhlazena minorita Židů a Romů, což mělo značný vliv na skladbu obyvatelstva, které bylo po válce tvořeno z 97 % Estonci a zbylá 3 % tvořili Rusové.⁴²

Ke konci německé okupace se Estonci snažili o znovuoobnovení nezávislého státu, avšak sovětská vojska tyto snahy záhy zlikvidovala a za tichého souhlasu západních mocností (Británie ani USA nikdy neuznali zabránění Pobaltí z počátku války). Tímto krokem bylo po konci války zahájeno budování socialistického Estonska.

5.1.6. Estonsko ve 2. polovině 20. století

Na rozdíl od našich končin nazývají Estonci období Estonské sovětské socialistické republiky jako období společně s přítomností Německých vojsk během 2. světové války jako období okupace.

Estonsko v době okupace Sovětským svazem

Podobně jako ve všech státech patřících do SSSR docházelo po 2. světové válce k zásadním změnám ve vnitřním uspořádání státu, tak i v životech jejich obyvatel. Již od konce roku 1944 byl zahájen proces kolektivizace majetku a deportace obyvatel, kteří byli režimu nepohodlní (čistky na akademické půdě či umělecké půdě). Celkem bylo do roku 1953 z Estonska deportováno do zajateckých a pracovních táborů zhruba 30 tisíc obyvatel. Naopak do Estonska začali proudit ekonomičtí migranti ze zbytku Sovětského svazu (zpočátku zejména ze severovýchodu Ruska), kteří měli za úkol pracovat v nově vzniklých podnicích soustředících se na těžký průmysl. Výrazně tím změnili etnické složení obyvatel

⁴² KIRCH, Marika a Aksel KIRCH. *Ethnic relations: Estonians and non-Estonians*. [online]. [cit. 2018-02-15]. s. 43-59

Estonska. Zatímco po válce bylo v Estonsku 97 % etnických Estonců, v roce 1950 již jen 76 % a v závěru okupace, v roce 1989, dokonce jen 61,5 procenta.

V tomto období také na území Estonska působilo hnutí Lesní bratři (Metsavennad), které vedlo partyzánskou válku proti sovětskému režimu. V dobách největšího rozmachu čítalo kolem 15 tisíc lidí, kteří se zapojovali do aktivního odboje⁴³. Hnutí zaniklo počátkem 50. let, kdy se kvůli kolektivizaci již nedala jednoduše shánět obživa a režim hrozil obyvatelům vysokými sankcemi za jejich podporu.

V roce 1953, kdy zemřel Stalin, již byla dokončena kolektivizace podniků a Estonsko bylo plně integrované do SSSR. Na smrt nejvyššího činitele navázalo období „oblevy“, kdy docházelo k uvolnění poměrů v zemi. Mohla se tak začít probouzet umělecká scéna a docházelo k návratu některých deportovaných vězňů. Optimismus však obyvatelům sebralo potlačení povstání v Maďarsku v roce 1956 a následné změny v polovině 60. let, kdy na pozici generálního tajemníka KSSČ nastoupil Leonid Brežněv. Celý SSSR tak čekalo období stagnace, které se vyznačovalo politickým klidem. Koncem let sedmdesátých začal Sovětský svaz řešit problém, který zásadně ovlivňoval i Estonsko. Byla to zvýšená snaha o rusifikaci obyvatelstva. Snahy o zvýšení podílu ruskojazyčného obyvatelstva však proběhly již v dekádě minulé. Nově se například od roku 1976 musely akademické práce předkládat a obhajovat v ruštině. Záměr byl jasný, masové rozšíření ruštiny, tak aby nebylo nutné estonštinu používat ve veřejném prostoru.⁴⁴

80. léta a boj za obnovení nezávislosti

Kroky zmíněné v předchozí kapitole zvyšovaly napětí mezi obyvatelstvem. Původní obyvatelé totiž viděli, jak se jim jejich země mění před očima, zejména výstavbou rozsáhlých panelových sídlišť v okrajových částech Tallinnu (např. městská část Lasnamäe) či snahou o zahájení těžby fosforitů v oblasti Rakvere. Tyto plány přerostly až v „fosforitovou válku“⁴⁵, kampaň usilující o vyšší ochranu životního prostředí. Iniciativa

⁴³ MISIUNAS, Romuald J. a Rein TAAGEPERA. *The Baltic states: years of dependence, 1940-1990*. s. 122-125

⁴⁴ LAUR, Mati, Tonu TANNBERG a Ain MAESALU. *History of Estonia*. s. 315-317.

⁴⁵ MISIUNAS, Romuald J. a Rein TAAGEPERA. *The Baltic states: years of dependence, 1940-1990*. s. 282-286

byla úspěšná a umocnila tak odvahu Estonců bojovat za změnu pořádků v zemi. Zemi také, podobně jako ostatní části Evropy pod vlivem SSSR, trápil nedostatek spotřebního zboží a například spotřeba benzínu byla omezena na 20 litrů na osobu a měsíc.⁴⁶

Obrázek 2 – Zpráva z dobového tisku o nedostatku pohonných hmot v roce 1988

Společnost tak začala usilovat o znovuotevření otázky Paktu Molotov-Ribbentrop a jeho následků, které estonská komunistická strana odmítala. To vyústilo například v akci Estonská píseň (Eestimaa laul), kde se shromáždilo na 300 tisíc lidí zpívajících tradiční estonské písně. Situace se lepšila jen velmi pomalu, když například 24. února 1989 byla uznána estonština jako úřední jazyk. Další významnou společenskou akcí byla Baltská cesta (Balti kett), kdy se spojilo na 2 miliony lidí v lidský řetěz dlouhý téměř 700 km z Tallinnu až do Vilniusu, jako protest proti nezveřejnění tajných dodatků k Molotov-Ribbentrop paktu.⁴⁷

Nejednotnost estonské komunistické strany otevřela pomyslná vrátka snahám liberálů, a v únoru 1990 se konaly volby do Estonského kongresu (Eesti Kongress). Oprávnění k účasti u voleb byli všichni, kteří žili v Estonsku před rokem 1940 anebo jejich přímí potomci včetně těch žijících mimo Estonsko (exulanti či lidé v jiných částech SSSR).

⁴⁶ Výstřížek z denního tisku poskytnutý respondentkou č. 14, foto autora práce (pořízeno dne 2.2.2018)

⁴⁷ MISIUNAS, Romuald J. a Rein TAAGEPERA. *The Baltic states: years of dependence, 1940-1990*. s. 311-319

Naopak Rusové či jiné národnosti do voleb zasahovat nemohly. V březnu na předchozí volby navázaly volby do Nejvyššího sovětu, kam naopak mohli volit všechny osoby starší 18 let s trvalým pobytem v ESSR. Tyto události vedli k tomu, že 30. března estonský Nejvyšší sovět prohlásil zřízení komunistické moci po okupaci v roce 1940 za ilegální a potvrdil právní trvání Estonské republiky, to odstartovalo periodu transformace k nezávislosti.

Vedení SSSR se stále snažilo o opětovné získání kontroly nad Pobaltím ovládnutí důležitých institucí vojenskou cestou, při těchto zásazích zahynuly téměř dvě desítky lidí. Situace eskalovala v srpnu 1991, kdy se obyvatelstvo sjednotilo a bránilo důležité budovy (parlament, vládu) před okupační armádou. 20. srpna 1991 pak Estonsko vyhlásilo nezávislost, kterou 24. srpna uznalo Rusko vedené Jelcinem a 6. září i Gorbačovův Sovětský svaz.⁴⁸

⁴⁸ DANČÁK, Břetislav, Ivo POSPÍŠIL a Adam RAKOVSKÝ. *Pobaltí v transformaci: politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. s. 19-22.

5.2. Vztah ruskojazyčné menšiny a Estonců

Jak už víme z předchozích kapitol, na estonském území žije početná menšina obyvatelstva, která se hlásí k ruské národnosti včetně většiny osob bez občanství, jejichž situace bude popsána v dalších kapitolách práce. Na následujících stránkách rozebereme vztah a vzájemné vnímání obou částí obyvatelstva z pohledu národnostního, jazykového i kulturního.

5.2.1. Národnost

Obnova samostatného Estonska otevřela mimo otázky jiné otázku, jak jeho obyvatelé vnímají svou národnost. Ta se totiž velmi často liší od toho, co má osoba napsané v cestovním pasu v kolonce státní příslušnost a toho jakou řeč považuje za mateřskou.

Podle údajů ze statistických šetření žije v Estonsku v současné době přes 900 tisíc osob hlásících se k estonské národnosti, a zhruba 330 tisíc obyvatel, považujících se za etnické Rusy. Zbytek obyvatel tvoří menšiny Ukrajinců, Finů, Bělorusů a dalších méně početných etnik.

Tabulka 2 - Rozdělení obyvatel Estonska podle etnické příslušnosti, v roce 1989 a 2017⁴⁹

Rok	1989	Podíl (v %)	2017	Podíl (v %)
Celkový počet obyvatel	1 565 662	100	1 315 635	100
Estonci	963 281	61,5	904 639	68,7
Rusové	474 834	30,3	330 206	25,1

Porovnáme-li údaje statistického úřadu z roku 1989, kdy proběhlo poslední sčítání lidu v rámci sovětského režimu, s údaji z roku 2017, vysledujeme z nich několik trendů. Prvním z nich je rozhodně pokles počtu obyvatel, kdy za období 28 let Estonsko ztratilo přes 200 tisíc obyvatel, příčiny a důsledky tohoto jevu jsme popsali již v kapitole Klesající počet obyvatel. Dalším trendem je pokles procentuálního podílu etnických Rusů na celkovém počtu obyvatel. Trend poklesu počtu Rusů vysvětlujeme několika důvody. Hlavními důvody jsou masivní emigrace rusofonního obyvatelstva ze země na počátku 90.

⁴⁹ Population by ethnic nationality, 1 January 2017 [online]. [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <https://www.stat.ee/34278>

let, rozebraná v kapitole 5.3.3. a také například skutečnost, že spousta osob narozených ruským rodičům po obnovení samostatnosti uvádí svou etnicitu jako estonskou. Jako příklad nám slouží respondent č. 2:

Při sčítání lidu a jakémkoliv úředním styku uvádím svou národnost jako Estonskou, i přesto, že žiji v rusofonní rodině a stýkám se téměř jen s lidmi, kteří se považují za Rusy.

Vnímání národnosti obyvatelstvem

Pokud jsme se v rámci výzkumu ptali respondentů, co je podle nich hlavním důvodem, proč se cítí jako Estonci, byla odpověď prakticky pokaždé stejná, a to jejich vlastní jazyk. Jedna z respondentek dokonce na otázku, jakou jednu věc by ráda zlepšila na Estonsku, odpověděla slovy:

Byla bych ráda, kdyby estonština byl populárnější a používali ji všichni, co žijí na území Estonska.

Z těchto slov je patrná hrdost u některých obyvatel a snaha se vymezovat se vůči ruskojazyčné minoritě.

Za jeden z dalších rozdílů při vnímání vlastní národní identity mezi rusofonní minoritou a Estonci lze považovat rozdíl ve vnímání významnosti historie. Mezi Estonci je na historii kladen významný důraz, a to zejména na období Estonského národního obrození a období boje za nezávislost v letech 1918-1920. Naproti tomu, ruskojazyčná část obyvatel nepřikládá historii takový význam, to dokládají data z výzkumu Aune Valka⁵⁰, kde jen 40 procent z nich označilo historii za podstatnou pro jejich národnostní identifikaci.

Problém identity mladých obyvatel Estonska

Letmým pohledem na tabulku výše se může zdát, že je obyvatelstvo podle národnosti rozděleno do dvou hlavních etnických skupin, a tím prakticky končí jakákoliv zvláštnost.

⁵⁰ VALK, Aune. *Eestlaste ja venelaste ajaloolisest identiteedist*. in PRIIT, Järve. *Vene noored Eestis: sotsioloogiline mosaiik*. s. 93-98.

Problém však nastává, když se zeptáme zejména mladších osob, které zažili dobu vlády SSSR jen krátce nebo dokonce vůbec, jaká jejich identita a s jakým etnikem se ztotožňují.

Jednou z osob potýkající se problémem nejasné vlastní identity je respondent č. 26, Denis, pocházející z Jöhvi:

Moji rodiče se seznámili při pracovní stáži v Rusku a rozhodli se společně přestěhovat do Estonska. Narodil jsem se do období čerstvě po pádu SSSR. Přesto, že jsem se narodil a byl vychován v Estonsku, setkávám se s problémem určení, kam do společnosti vlastně patřím. Estonci na mě pohlíží jako na cizince, kvůli tomu, že můj mateřský jazyk je ruština, i přesto, že jsem celý život studoval na estonských školách. Zároveň se necítím jako Rus, protože v ruských médiích mluví o lidech jako jsem já jako o tzv. osobě, co žije na estonském území.⁵¹ Přál bych si, abych se jednou mohl cítit jako doma v obou zemích.

Podobný případ demonstruje Valeria Jacobson ve své studii⁵², kdy zpovídá ruskojazyčnou rodinu s dobrou znalostí estonštiny. Během rozhovoru se dozvídáme, že dcera dvou ruských rodičů studuje na estonské škole a je plně zapojena do estonské společnosti. Vlivem výuky ve škole považuje dcera svoje rodiče za okupanty, tak jak prezentuje období Estonské sovětské republiky dnešní školství v Estonsku. Postoj dcery k rodině se však radikálně mění v návaznosti na události Bronzové noci⁵³, tyto skutečnosti ji očima matky přivedly zpátky k rodině a odtrhly od ideálů prezentovaných estonskými autoritami.

5.2.2. Jazyk

Případ Estonska a všeobecně všech tří států Pobaltí bychom mohli zařadit mezi státy, které svou národnost odvozují od jazyka, a lze je tedy považovat za klasické zástupce národní koncepce státu, také jinak nazývané jako herderovská teorie.⁵⁴ Tento přístup po

⁵¹ Volný překlad slova эстонец

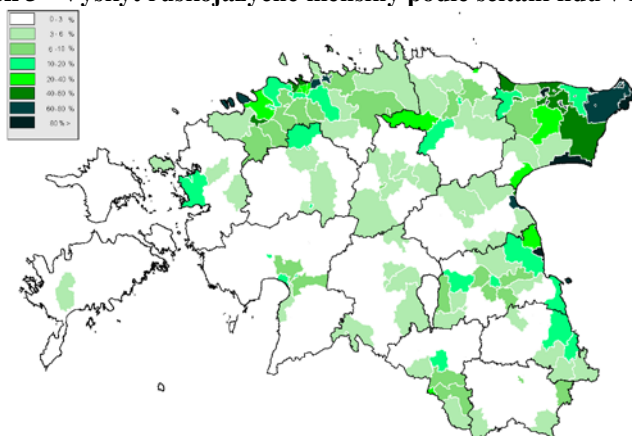
⁵² VIHALEM, Triin a Valeria JAKOBSON. *Representations of the past in the Estonian Russian-language press: "own" or diaspora memory?*. [online]. [cit. 2018-02-22]. s. 705-731.

⁵³ Třídenní protesty ruské minority v reakci na přesun bronzové sochy sovětského vojáka z významného náměstí v Tallinnu na vojenský hřbitov.

⁵⁴ ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. s. 18.

konci SSSR vytvořil jeden z nejzásadnějších problémů, se kterým se současná společnost v Estonsku zabývá. Jak už víme, v zemi žije početná rusofonní menšina, pro kterou opatření spojená s jazykem v rámci proměny společnosti vytvořila novou situaci, s níž se musí vyrovnat.

Obrázek 3 - Výskyt ruskojazyčné menšiny podle sčítání lidu v roce 2000⁵⁵

Na výše zobrazené mapce si můžeme všimnout, že nejvyšší podíl ruskojazyčných mluvčích je na severovýchodě země v kraji Ida-Virumaa u ruských hranic, kde se také nachází třetí největší město v zemi, Narva. Tato oblast v před vyhlášením nezávislosti v roce 1918 patřila carskému Rusku, a poté znovu v období, které Estonci nazývají jako okupace. Další oblastí s výrazným výskytem je kraj Harjumaa, kde leží i hlavní město Tallinn. Nelze nezmínit město Paldiski a přilehlé ostrovy Suur-Pakri a Väike-Pakri zhruba 50 km západně od Tallinnu. Tato oblast v době Estonské sovětské republiky sloužila k testování jaderného programu SSSR, a i v dnešní době zde etničtí Rusové tvoří nadpoloviční většinu. Za velmi odlišné oproti ostatní sídlům etnických Rusů považujeme osídlení na západě Čudského jezera. V této oblasti (zejména v městech Mustveje, Raja nebo Kallasta) žijí již přes 300 let ruští staroobřadníci, kteří uprchli z tehdejšího Ruska před perzekucí z náboženských důvodů (kapitola 5.1.3.).

Podle pravidelného sčítání lidu provedeného v roce 2011 považovalo 68,5 % (886 859 osob) obyvatel za svůj mateřský jazyk estonštinu, oproti tomu 29,6 % za svou

⁵⁵ Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Russophone_population_in_Estonia.png

mateřštinu považuje ruštinu. Tento údaj poměrně přesně kopíruje rozložení obyvatelstva podle etnicity.

Současná situace ve vzdělávání

V současné době je od roku 2011 platný Zákon o jazyce (*Keeleseadus*), který upravuje jazykovou politiku země, užívání psané a mluvené estonštiny v agendě a informačních polích. Zároveň potvrzuje stanoviska původního zákona z roku 1995, který stanovil estonštinu jako jediný úřední jazyk v zemi.⁵⁶

Jazyková situace v Estonsku prošla od konce SSSR velmi výraznou změnou. Od 70. let 20. století bylo trendem vehementně prosazovat ruštinu jako hlavní jazyk (v ruských publikacích častou používané označení Titulní jazyk), a to jak ve sféře oficiální, tak i té společenské.

Směrování výuky i užívání jazyka se však od počátku 90. let změnilo. Postupně docházelo k omezování výuky ruštiny na všech úrovních školství. Nejvíce změny zasáhly vysoké školy, které prakticky přestaly vyučovat v ruštině. Tento přístup velmi kritizují vzdělanci z řad ruské minority. Jako jeden z příkladů můžeme uvést příspěvek s názvem „Ruské školy v Estonsku od Mstislava Rusakova, advokáta pro lidská práva z ruské Nadace pro podporu a ochranu práv krajanů žijících v zahraničí. Ten uvádí, že v roce 2013 na území Estonska fungovala pouze jedna vysoká škola s výukou v ruštině, a to soukromý Ústav ekonomiky a managementu „Ehkomen“.⁵⁷ Nyní, pět let od tohoto příspěvku, musíme konstatovat, že již neexistuje ani toto vzdělávací zařízení, a vysokoškolské vzdělávání je v režii škol, jejichž hlavním jazykem výuky je estonština. Tyto školy nabízí omezený počet oborů vyučovaných v ruštině. Pro ilustraci můžeme zmínit například obor Ruská a východoevropská studia na Tallinn University.

Nezávislý web zabývající se právy ruskojazyčných obyvatel Estonska, MGPR.EU, v září 2016 poukázal na skutečnost, že ze všech estonských studentů přijatých pro

⁵⁶ Estonia: *Language Act*. 1. July 2011. Dostupné z: <http://www.riigiteataja.ee/en/eli/512012016001/consolide>

⁵⁷ RUSAKOV, Mstislav. *Ruská škola v Estonsku* [online]. [cit. 2018-02-18].

akademický rok 2016/2017 na vysokou školu tvořila ruskojazyčná menšina jen 13 %.⁵⁸ Podle autora webu, Mihhaila Tverskoie, to úzce souvisí s chudou nabídkou oborů pro ruskojazyčné studenty. Jednotlivé vysoké školy to však odmítají a poskytují různá vysvětlení.

Většina mladých lidí, jejichž první jazykem je ruština, preferuje studium v zahraničí.
(Vedoucí studijního oddělení University of Tartu – Kaja Karo)

Podmínky pro přijetí a principy výběru z uchazečů o studium jsou stejné pro každého studenta, a jeho etnicitu nebo mateřský jazyk v něm nehraje žádnou roli. (mluvčí Tallinn University – Merit Paist)

Zaměříme-li se obecné vzdělávání, mezi které Eesti statistika řadí základní školy a gymnázia, zjistíme, že z počtu 168 gymnázií bylo 63 z nich ruskojazyčných, je však nutné poznamenat, že všech 63 vzdělávacích zařízení patří do soukromé sféry. V rámci programu „Integrace do estonské společnosti 2000-2007“⁵⁹ bylo prosazeno dvojazyčné vyučování právě na ruskojazyčných gymnáziích. V praxi to znamená, že od září 2007 je na každé škole tohoto typu vyučován alespoň jeden předmět v estonštině. Mezi nejčastěji vyučované předměty patří estonština nebo estonská kultura. Cílem celé této iniciativy je poskytnutí rovnocenných příležitostí těm studentům, jejichž mateřským jazykem není estonština.

Pohled obyvatel Estonska na důležitost jazyka

Během terénních výzkumů v estonských městech byly respondenti dotazováni na jejich vztah k mateřskému jazyku a jejich pohledu na to, jak tento jazyk ovlivňuje postavení ve společnosti.

Respondentka č. 13, žijící v Tallinnu, zaměstnaná jako úřednice na úradě pro místní rozvoj kraje Harjumaa, vidí situaci takto:

⁵⁸ TVERSKOI, Mihhail. *Estonian universities have only 13 percent of Russian speaking first year students* [online]. [cit. 2018-02-18].

⁵⁹ ESTONIA. Ministry of Culture. *The State Programme "Integration in Estonian Society 2000-2007"*. Dostupné z: http://www.kul.ee/sites/kulminn/files/sip_summary_2000-2007.pdf

Mně ruskojazyčná minorita nevadí, celkem často s ní přicházím do styku, zejména kvůli tomu, že ve čtvrti, kde žiji, jich bydlí celá řada. Je pravda, že mám problém s tím, že neumí estonsky, protože mi to přijde neuctivé k estonským tradicím. Když tu chtějí žít, měli by umět estonsky!

Respondent č. 5 z Pärnu, žijící se jako analytik sportovních událostí, má nejradikálnější názory, co se jazykového vlivu týče:

Víte, mně je vlastně celá ruská menšina dost lhostejná, ale hodně mě vytáčí, když lidé, kteří stěžují dají dohromady pár vět estonsky, křičí, že je diskriminujeme. Všichni tu mají stejné podmínky a podle toho by se měli chovat.

Respondentka č. 15, knihovnice, žijící v Tartu, popsal svůj pohled následovně:

Období počátku 90. let bylo pro mou rodinu velmi těžké, protože mnoho mých příbuzných ztratilo práci na základě toho, že mluvili rusky a neovládali estonštinu. Třeba můj otec za bývalého režimu pracoval jako úředník na městském úřadě, po konci okupace však přišel o práci a musel se čtyři roky živit prací na stavbě. V současnosti už je situace lepší, protože se moji rodiče díky soukromým lekcím naučili dobře estonsky, ale problém podle mě přetrvává u starších lidí, kteří neumí estonsky vůbec, a zůstávají tak odkázáni na kontakt s ruskojazyčnou menšinou.

Respondentka č.24, pobývajících v Narvě, by si představovala následující:

Ruský jazyk by určitě měl být druhým oficiálním jazykem v zemi. Je pro mě naprosto nesmyslné, abych musela vyplňovat různé papíry v estonštině, když jsem se narodila tady, kde se nikdy estonsky nemluvílo.

Z výše uvedených odpovědí získaných v rámci výzkumu můžeme vyvodit, že je estonská společnost v otázce jazyka velmi polarizovaná. Etničtí Estonci se silně drží teze, že by všichni obyvatelé Estonska měli umět estonštinu. Neměli bychom jen vinit ruskou

minoritu z toho, že se nechce učit estonsky, protože, jak jsme si ukázali na počátku kapitoly, estonština teprve do ruskojazyčných škol proniká.

Podobně v obráceném gardu lze chápat rusky mluvící občany, kteří jsou nespokojení, protože je estonština jediným státním jazykem Estonska. Jako příklad můžeme vyzdvihnout rozhodnutí Obvodního soudu v Tallinnu z roku 2016 ve věci výuky v ruštině na státních gymnáziích. Soud potvrdil rozhodnutí soudu s nižší instancí o tom, že ruština není jazykem, ve kterém by se mělo vyučovat na státních školách. Odvolává se tak na rozhodnutí Nejvyššího estonského soudu z roku 2014, které tvrdí, že místní vládní organizace nemohou rozhodovat o jazyce výuky ve školách, tato rozhodnutí přísluší pouze celostátním úřadům.⁶⁰

5.2.3. *Kultura a média*

Otázka kultury a jejího vývoje v Estonsku po konci SSSR je velmi složitou problematikou, kterou si musíme dát do několika souvislostí. Přítomnost a vliv východoslovanské kultury na území Estonska je možné datovat už do období počátků Kyjevské Rusi (viz. kapitola První zmínky o estonském etniku). Nelze opomenout ani kulturu staroobřadníků, kteří na břehu Čudského jezera žijí od konce 17. století a do dnešní doby jsou velmi kulturně aktivní. Dále je nutné zmínit rozsáhlou rusifikaci z konce 19. století, kdy bylo území dnešního Estonska pod nadvládou Ruska. Nelze tedy tvrdit, že ruskojazyčná kultura přišla do této oblasti až s příchodem SSSR.

Opatření, zejména pak Zákon o jazyce, přijatá po znovuoobnovení samostatného Estonska však dalšímu rozvoji ruskojazyčné kultury příliš nenahrává. Idea moderního Estonska totiž podle předního ruskojazyčného lingvisty Igora Černova velmi často opomíjí rozdíly mezi tím, co bylo ruské, a tím co bylo sovětské. To podle něj eventuálně vede k něčemu jako je msta za doby minulé, kdy estonská kultura trpěla pod nadvládou carského Ruska a později SSSR, a vyjadřuje přesvědčení, že jediná cesta pryč z tohoto stavu je vytrvalá kulturní tvorba.⁶¹

⁶⁰ ROUDIK, Peter. *Estonia: Court Confirms Russian Not a School Language* [online]. [cit. 2018-02-19].

⁶¹ ČERNOV, Igor a Ljubov KISSELJOVA. *The future of Russian Culture in Estonia*. s. 143-149.

Náboženství

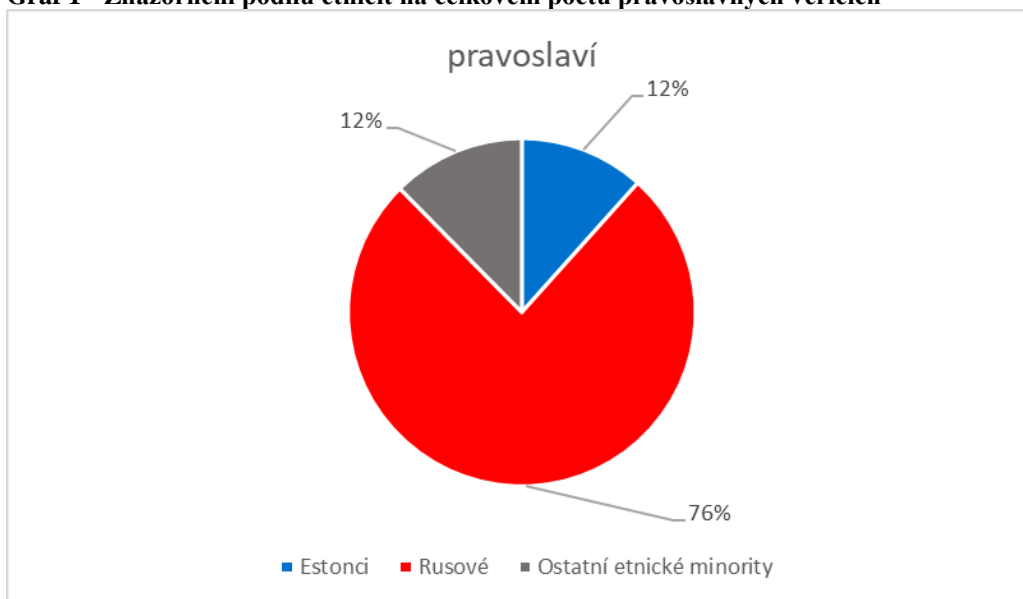
Podle posledního sčítání lidu z roku 2011 se k uznávaným formám náboženství hlásilo 29 % obyvatel Estonska, tato hodnota řadí stát mezi země s nejmenším podílem věřících v Evropě (po boku České republiky). Takto nízká hodnota nás nemůže překvapit, dáme-li si ji do historického kontextu, když se ještě ve 13. století tehdejší obyvatelstvo bránilo christianizaci (viz. kapitola 5.1.2.). V moderních dějinách je pak nutné zmínit potlačování náboženství komunistickým režimem v době nadvlády Sovětského svazu.

Zaměříme-li se na otázku, která etnická skupina cítí větší propojení k náboženství, dojdeme k výsledkům, které uvádějí, že téměř 50 % obyvatel s ruskou etnicitou uvádí příslušnost k nějaké církvi, z toho 47 % jich vyznává pravoslaví. V kontrastu s Rusy jsou Estonci, kterých se k náboženství hlásí jen 19 %, nejvíce k luteránství, a to 14 %. Co do absolutního počtu věřících je nejpopulárnějším náboženstvím Estonska pravoslaví, ke kterému se hlásí 16 % populace. Díky historickému vlivu severovýchodních zemí na toto území je druhým nejrozšířenějším náboženstvím Estonska luteránství s 10 % věřících.

Největší část pravoslavných věřících tvoří etničtí Rusové a to 76 %. Naopak etničtí Estonci tvoří podíl menší než 12 %. Ze statistik vyplývá, že pravoslavní mají nejhojnější zastoupení v kraji Ida-Virumaa, kde má rusofonní menšina také nejvyšší podíl na skladbě obyvatelstva, naopak nejméně jich najdeme na ostrově Hiiumaa, kde jich dle sčítání žilo pouze 15.⁶²

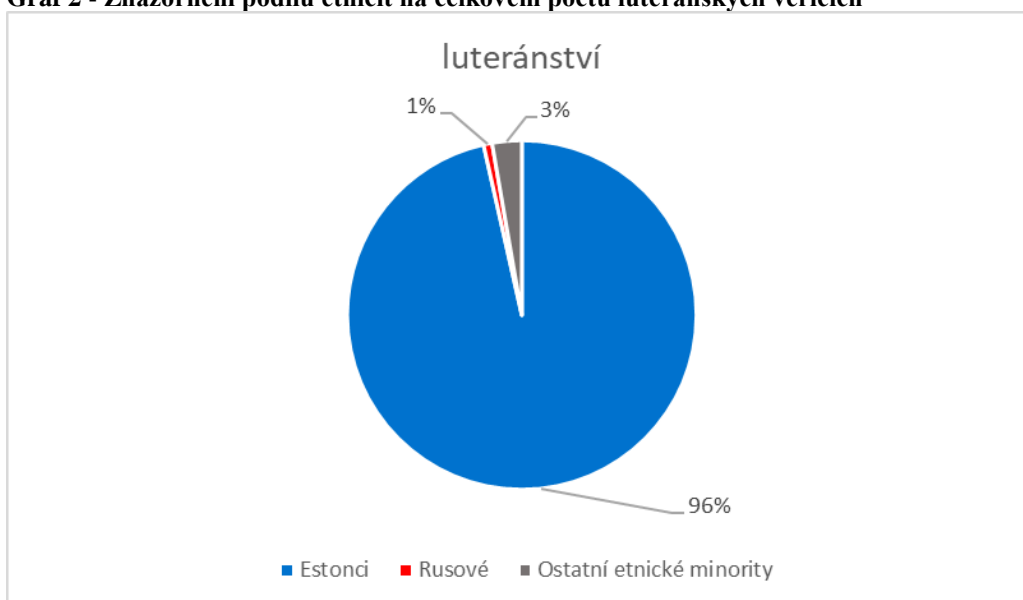
⁶² Veškerá číselná data ze stran 52 až 54 pochází jsou dostupná z: https://www.stat.ee/sdb-update?db_update_id=14122

Graf 1 - Znáznornění podílu etnicit na celkovém počtu pravoslavných věřících⁶³

Osoby hlásící se k luteránství a Estonské národnosti tvoří 96,5 procenta z celkového počtu luteránů v zemi. Naopak etničtí Rusové luteránství nevyhledávají, což je potvrzeno statistikou, počet Rusů hlásících se k luteránství totiž nedosahuje ani jednoho procenta.

Graf 2 - Znáznornění podílu etnicit na celkovém počtu luteránských věřících⁶⁴

⁶³ *Demographic and ethno-cultural characteristics of the population - Religious affiliation: Population and Housing Census 2011*. Eesti Statistics [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: https://www.stat.ee/sdb-update?db_update_id=14122

⁶⁴ *Demographic and ethno-cultural characteristics of the population - Religious affiliation: Population and Housing Census 2011*. Eesti Statistics [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: https://www.stat.ee/sdb-update?db_update_id=14122

Celkem můžeme konstatovat, že náboženská situace rozděluje obě největší etnika v zemi. Rusofonní minorita etnické Estonce překonává jak v absolutním počtu věřících, tak i v procentuálním počtu osob hlásících se k náboženství.

Podpora kultury staroobřadníků

Jistou výjimkou ve vnímání ruské kultury v dnešním Estonsku tvoří populace staroobřadníků. V současné době je těžké zjistit, jaké jsou jejich aktuální počty, jelikož oni sami uvádí počty kolem 15 tisíc, avšak oficiální statistiky ze sčítání obyvatel hovoří o zhruba 2500 osobách⁶⁵. Jelikož jsou estonskými úřady považováni za původní menšinu, stát na výzkum a rozvoj jejich kultury vynakládá prostředky ochotněji, než je to v případě menšiny, která se na území Estonska usadila během období SSSR.⁶⁶ Jako příklad můžeme zmínit například studii zabývající se historií a kulturou staroobřadníků v Estonsku, kterou v roce 2003 vytvořila společnost sdružující staroobřadníky ve spolupráci s Tartuskou univerzitou. Celý tento projekt byl financován v rámci Fondu pro rozvoj estonských regionů, spravovaný Ministerstvem vnitra.⁶⁷

Dalším příkladem podpory této skupiny nám může být výstava zaměřená na historii a kulturu Russian Old Believers in Estonia, která proběhla v Moskvě, k příležitosti oslav 100 let od vzniku samostatného Estonska, i na tomto projektu se finančně podílelo například Estonské ministerstvo kultury nebo projekt Estonia 100.⁶⁸

Publikační činnost v estonštině v porovnání s ruštinou

Jedním ze základů pro uchování jakékoliv kultury je to, aby se její jazyk používal v běžné mluvě, což je podmínka, kterou ruská minorita splňuje, jak jsme si uvedli v předchozích kapitolách, mezi další podmínky uchování kultury patří publikační činnost.

⁶⁵ 2000 Population and Housing Census. IV. Education Completed. Religion: Religion. [online]. [cit. 2018-02-23].

⁶⁶ NESTERENKO, Kristina. Rusové (staroobřadníci) v Estonsku. [online]. [cit. 2018-02-23].

⁶⁷ About Russian Old Believers in Estonia. Russian Old Believers in Estonia [online]. [cit. 2018-02-23].

⁶⁸ Russian Old Believers in Estonia exhibition. A hundred years of the Republic of Estonia [online]. [cit. 2018-02-23].

V současné době eviduje Asociace estonských vydavatelů 35 členů, kteří dohromady v roce 2016 vydali celkem 5116 publikací.⁶⁹ Změříme-li se na počty titulů vydaných v estonštině, dojdeme k číslu 4489, v porovnání k tomu bylo v Estonsku za toto období vydáno 246 publikací v ruštině. V absolutním vyjádření tak v tomto roce na jednoho etnického Estonce publikováno zhruba 0,014 titulu a 0,0007 na jednoho etnického Rusa. Z těchto údajů však nelze automaticky předpokládat, že by minorita méně četla knihy, valná většina ruskojazyčných publikací je totiž do Estonska importována ze sousedního Ruska.⁷⁰

Respondent č. 4 v tomto ohledu vzpomíná na 90. léta, kdy mu rodiče při návštěvě ruského Petrohradu sháněli učebnici ruštiny na soukromé doučování, protože v té době v Estonsku bylo problematické ji sehnat. Dle jeho slov je v dnešní době situace mnohem jednodušší díky technologickému pokroku.

Tisk

Při prvním šetření statistického úřadu po obnově samostatnosti v roce 1995 v Estonsku vycházelo 146 titulů z nichž bylo 110 v estonštině a zbytek v ruštině. O 21 let později již vycházelo jen 109 titulů z toho 73 v estonštině a 46 v ruštině. U vydávání celostátního denního tisku byla situace následující, v roce 1995 vycházelo 19 deníků, z toho 5 jich bylo ruskojazyčných. V roce 2016 vycházelo v Estonsku již pouze 12 celostátních deníků, z toho jich 11 bylo v estonštině a 1 v ruštině (deník Postimees). Zatímco u titulů vycházejících s nižší frekvencí je poměr mezi estonsky a rusky psanými médii prakticky neměnný, celostátní deník vycházející v ruštině je v současnosti pouze jediný.⁷¹

Respondent č. 21, student žurnalistiky, se domnívá, že vysvětlení poklesu publikování ruskojazyčných deníků je několik, v první řadě je to přesun zpráv do elektronické sféry, a také skutečnost, že ruskojazyční mluvčí preferují média přímo z Ruské federace.

⁶⁹ Tištěné knihy, knihy na CD/DVD a E-publikace

⁷⁰ Data získána z databáze Estonian national bibliography, Dostupné z: <https://erb.nlib.ee/?komp>

⁷¹ Data získána z databáze Estonian national bibliography, Dostupné z: <https://erb.nlib.ee/?komp>

Televizní a rozhlasové vysílání

Dnešní nabídka programů se podstatně liší od té v dobách socialismu, kdy bylo možné na severu Estonska sledovat vysílání finské televize, která nabízela Estoncům náhled na to, jak vypadá západní svět. V této době pak sledovalo finské vysílání víc lidí než to státem řízené z Moskvy⁷²

V součtu veřejných a soukromých televizí v roce 2016 vysílalo celkem 18 kanálů. Z toho pouze kanál ETV+ vysílá v ruštině a na celostátní úrovni. Jeho vznik se datuje až do roku 2015, kdy byl vytvořen na popud Estonské vlády ve snaze snížit počet diváků televizí vysílaných přímo z Ruska, které by se mohly snažit o jistou dezinformaci obyvatel Estonska.⁷³

Podobný názor má respondent č. 10 z Tallinnu:

V nedávné době jsem byl u přátel na návštěvě, a zrovna koukali na zpravodajství na ruské státní televizi. Nestačil jsem se divit informacím, co tam lidem servírují. Myslím si, že je to velká hrozba, protože se tím snaží ovlivnit myšlení rusofonní minority a vytvářet problémy.

Co se rádiového vysílání týče je situace odlišná. Zatímco u televizního vysílání v roce 2016 tvořil podíl programů vysílaných v estonštině přes 92 procent, u toho rádiového to není ani 63 %. Podíl vysílání v ruštině pak tvoří více než jednu čtvrtinu z celkového vysílání. Důvodem mohou být nižší náklady na rádiovou tvorbu proti té televizní, které vedou ke vzniku regionálních rádií vysílajících v ruštině, jako je Lidové rádio (Народное Радио) vysílající v Narvě a okolí.

Závěrem této kapitoly můžeme konstatovat, že na kulturu Estonska je jasně patrný vliv kultury ruské, zejména z důvodu dlouhé nadvlády Ruska v jeho různých státních

⁷² [TOIMETAJAD: RENITA TIMAK ...]. Eesti televisioon: arvud, faktid, sündmused : 1955-2004. Tallinn: Kirjastus "Huma", 2005. s. 31. ISBN 978-994-9408-351.

⁷³ TAMBUR, Silver. Estonia launches its first Russian-language TV channel. Estonian Public Broadcasting [online]. Tallinn: Eesti Rahvusringhääling, 28.09.2015 [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <https://news.err.ee/116841/estonia-launches-its-first-russian-language-tv-channel>

formách. Jedním z hlavních kulturních rozdílů je vztah obou etnik k náboženství, kdy podíl věřících v ruskojazyčném etniku značně převyšuje ten v etniku estonském. Současnost v estonských médiích je pohledu Rusů neslavná, protože podíl ruskojazyčného tisku či televizního vysílání nedosahuje vysoké úrovně, což ruskojazyčné obyvatelstvo odkazuje na tvorbu přímo z Ruské federace, která může mít dezinformační tendence. Tuto hrozbu se vysocí činitelé Estonska uvědomují a snaží se na ní reagovat např. spuštěním státního kanálu ETV+, který vysílá výhradně v ruštině.

5.3. Sociální problémy po obnovení samostatnosti Estonska

Znovuobnovení estonské samostatnosti a s ním spojené procesy vytvořili v rámci státu celou řadu problémů, které zásadním způsobem ovlivňují jeho obyvatele. Podobnou varietou sociálních problémů disponují i ostatní státy bývalého Sovětského svazu, zejména pak Lotyšsko a Litva, kteří společně tvoří region Pobaltí. V následujících podkapitolách si představíme ty problémy, které zemi charakterizují.

5.3.1. Osoby bez občanství

Osoby bez občanství podle EU

Podle Všeobecné deklarace lidských práv by měla mít každá osoba právo na státní příslušnost. Státní příslušnosti také nesmí být zbavena jakákoliv osoba a nikdo jí nesmí upřít právo na změnu státní příslušnosti.⁷⁴

Právo na státní občanství řeší další řada mezinárodních úmluv, jako je Úmluva o právech dítěte v článku 7, dále také Mezinárodní pakt o občanských a politických právech v článku 24 anebo Úmluva o omezení případů bezdomovectví v článku 1.

*Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.*⁷⁵

⁷⁴ Všeobecná deklarace lidských práv. Článek 15.

⁷⁵ OSN. Úmluva o právech dítěte. 1959. Článek 7.

Z tohoto pohledu nám může být zřejmé, že v mezinárodním, potažmo evropském právu je zavedeno několik závazných dohod, které ošetřují dané téma bezdomovectví. Z praxe však již víme, že tyto úmluvy nepokrývají všechny případy bezdomovectví a je tedy nutné zavést další možnosti, jak zajistit ochranu osob bez občanství.

Již v červnu 2008 vystoupil tehdejší Komisař pro lidská práva Rady Evropy, Thomas Hammarberg, s prohlášením poukazujícím na to skutečnost, že existence osob bez práv je v dnešní Evropě nepřípustná a nikdo by v dnešní Evropě neměl být bez státní příslušnosti.⁷⁶ Na toto prohlášení navázala Evropská unie na půdě OSN v září 2012, která reagovala výzvou, aby všechny členské státy EU, které doposud nepřijali Úmluvu o omezení případů bezdomovectví, tak bez prodlev učinili.

Otevření otázky osob bez občanství mělo za důsledek vznik nevládní organizace European network on Statelessness, která má za úkol podporu vymýcení statusu bez občanství z Evropy. Tato organizace zahájila na podzim roku 2013 celoevropskou kampaň, která si vytyčila dva hlavní cíle. Prvním z nich je opětovná výzva členským státům Evropské unie, aby podepsali výše zmíněnou Úmluvu o omezení případů bezdomovectví, a druhým, aby státy EU, které ještě nemají pevně stanovený proces řešení otázky osob bez státní příslušnosti, zavedly patřičné kroky k řešení do konce roku 2016.⁷⁷

Je však nutné poznamenat, že ne všechny státy tyto závazky plní, patří mezi ně právě ku příkladu Estonsko po konci okupace Sovětským svazem.

Osoby bez státního občanství v Estonsku

Vyjdeme-li z aktuálních informací⁷⁸, musíme na případu Estonské republiky konstatovat, že snahy nastíněné v předchozí kapitole jsou zatím marné. Estonsko se totiž stále nepřipojilo k ratifikaci Úmluvy o omezení případů bezdomovectví, Evropské úmluvy o státním občanství ani Úmluvy o právním postavení osob bez státní příslušnosti.

⁷⁶ HAMMARBERG, Thomas. "No one should have to be stateless in today's Europe". [online]. [cit. 2018-02-08].

⁷⁷ Newsletter Issue 2: An update on statelessness in Europe. [online]. [cit. 2018-02-09].

⁷⁸ Leden 2018

Estonské úřady mají pro danou situaci vysvětlení tvrzením: „*Na území Estonska se žádné osoby, které by měly status osoby bez občanství nenachází, pouze se na území pohybuje množství lidí se státní příslušností, kterou nelze definovat.*“⁷⁹ To vede k názoru, že problém osob bez občanství není nutné řešit na státní úrovni, jelikož se žádné takové osoby na území Estonska nenachází.

V současnosti problematika není cílem zájmu estonských médií, jistý zájem vyvolává jen u ruskojazyčných médií a v odborných kruzích.

Vliv nové ústavy na občanství od roku 1992

Jedním z klíčových bodů obnovené ústavy byly změny týkající se zisku a držení občanství Estonské republiky. Každá osoba, která měla estonské občanství 16. června 1940 (den, kdy započala okupace Sověty), měla automaticky nárok na estonské občanství. Tento výklad pokrýval i osoby v příbuzenském vztahu s původními obyvateli, bez ohledu na to, zda byli momentálně přítomni na estonské půdě (exulanti či osoby žijící v jiných částech SSSR s estonskými předky). Do protikladu k tomu stavíme osoby, které přišly na území Estonska po 16. červnu 1940. Ty (Jednalo se zejména o osoby přicházející ze SSSR za prací.) se podle znovuobnoveného zákona o občanství z roku 1938 usadili na území státu ilegálně, a proto nemají nárok na estonské občanství.

V řeci čísel vypadala situace na začátku 90. let 20. století v Estonsku následovně. Těsně před odtržením Estonska od SSSR bylo uspořádáno referendum o nezávislosti, kterého se v té době mohlo účastnit 1 144 309 obyvatel na základě platného zákona o volbách.⁸⁰ Po odtržení od Sovětského svazu se v létě 1992 konalo referendum o ústavě, ve kterém mělo volební právo 689 319 lidí, což je oproti předchozímu hlasování jen něco málo přes 60 % obyvatelstva. Zbýlých téměř 450 tisíc lidí zůstalo bez státního občanství podle nového Zákona o státní příslušnosti (Citizenship Act).

⁷⁹ Ending Childhood Statelessness: A study on Estonia [online]. [cit. 2018-02-07].

⁸⁰ HEBEDOVÁ, Petra a Lucie HOFÍRKOVÁ. *Estonsko*. s. 90.

Nabízí se otázka, proč vůbec znovuobnovené Estonsko přistoupilo k tak radikálnímu kroku, který ovlivnil téměř 40 % jeho obyvatel. Podle autorů Pettai a Hallik bylo vysvětlení následující:

Pro průměrné Estonce byla vidina obnovení občanství velmi lákavá, jelikož to byla příležitost, jak odmítnout legitimnost Sovětského svazu a zároveň si dodat patřičné sebevědomí k vystupování jako svobodný národ.⁸¹

Reakcí na vzniklou situaci byla pro neestonské obyvatelstvo možnost jejich naturalizace, a tím pádem i získání plnohodnotného estonského občanství. Tento proces byl zahájen již v roce 1992 a právě v prvních letech byl počet naturalizovaných osob nejvyšší. Velký vliv na snížení počtu naturalizovaných občanů mělo přijetí Zákona o občanství z roku 1995, který značně zpřísnil požadavky pro získání estonského občanství.

Od roku 1995 je proces naturalizace v Estonsku podmíněn následujícími body:⁸²

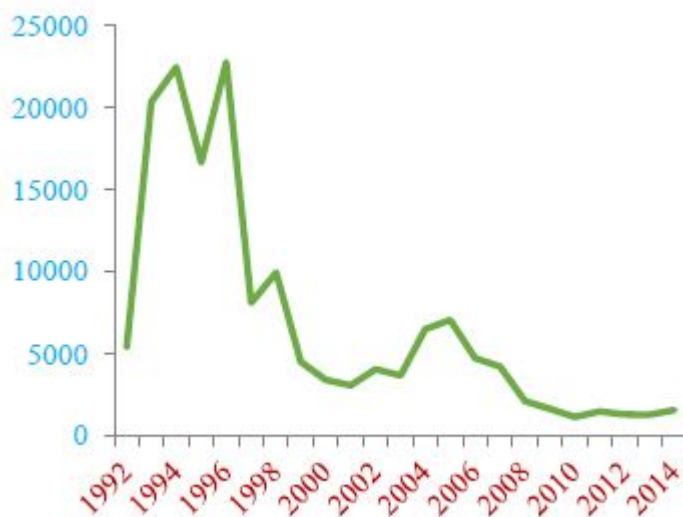
- Žadatel musí být ve věku 15 a více let
- Žadatel musí minimálně 8 let legálně pobývat na území Estonska, z toho 5 let zde má trvalý pobyt
- Žadatel musí prokázat odpovídající znalost estonštiny (u žadatelů, kteří absolvovali střední a vyšší úroveň vzdělávání není nutnost vykonávat zkoušku z jazyka)
- Žadatel musí složit zkoušku znalosti státních symbolů
- Žadatel musí prokázat loajalitu k Estonskému státu
- Žadatel musí složit přísahu: „*Při žádosti o občanství Estonské republiky slibuji věrnost Estonskému úřednímu pořádku.*“⁸³ (*Taotledes Eesti kodakondsust, tõotan olla ustav Eesti põhiseaduslikule korrale*)

⁸¹ PETTAI, Vello a Klara HALLIK. *Understanding processes of ethnic control: segmentation, dependency and co-optation in post-communist Estonia*. s. 511.

⁸² ESTONIA. Ministry of interior. *Citizenship Act from 19.1.1995*. [online]. [cit. 2018-02-09].

⁸³ Překlad autora práce

Obrázek 4 - Vývoj počtu naturalizovaných osob v letech 1992-2014

Zdroj: (<http://estonia.eu/aboutestonia/society/citizenship.html>)

Z křivky grafu můžeme pozorovat vývoj trendů v otázce počtu naturalizovaných osob v Estonsku. V prvních letech obnoveného státu získává státní občanství největší množství lidí. Je to způsobené i benevolentní politikou, která umožňovala získání občanství i ruskojazyčnému obyvatelstvu s nízkou úrovní znalosti estonštiny. Změna nastala po uzákonění nového zákona o občanství, který má podstatně vyšší nároky na žadatele o naturalizaci (viz výše). Daný stav se příliš nelíbil mezinárodním organizacím bojujícím za lidská práva, to vedlo k novelizaci zákona v roce 1998, který umožnil získání občanství dětem, jejichž rodiče jsou bez občanství nebo zjednodušil jazykovou zkoušku.⁸⁴ S tím souvisel i výkyv v trendu stálého poklesu žadatelů, který můžeme pozorovat v letech 2004 až 2006. V té době bylo Estonsko jako čerstvý člen EU pod drobnohledem, a to z pohledu Kodaňských kritérií, která jako jednu z mnoha podmínek kladou dodržování práv příslušníků menšin. Od tohoto období dochází k poklesu, až do bodu, kdy v roce 2010 bylo naturalizováno jen 1184 osob. V roce 2014 schválila estonská vláda novelu zákona zaručující automatický získání estonského občanství dětem, které se narodily na území Estonska a jejich rodiče nemají žádnou státní příslušnost. Upravilo tím tak předchozí normu, která osobám mladším 15 let umožňovala podstoupit proces naturalizace v jednodušší formě.⁸⁵

⁸⁴ GROMILOVA, Anna. *Statelessness: Challenging the "Europeanness" in the Baltics*. [online]. [cit. 2018-02-12]. s. 276

⁸⁵ ESTONIA. Ministry of interior. *Citizenship Act from 19.1.1995 (updated 29.6.2014)* [online]. [cit. 2018-02-09].

Jednou žadatelkou je respondentka č. 17, Serafina z Narvy:

Moji rodiče se oba narodili v Estonsku jako děti imigrantů ze středního Ruska (Tumeň). Když se Estonsko odtrhlo od SSSR oba přišli o občanství a zvažovali útěk do Ruska, nakonec se rozhodli zůstat a až do roku 2001, kdy získali ruské občanství, žili bez občanství. I přesto, že získali ruské občanství a považují se za Rusy, nikdy nezanevřeli na Estonsko, a když jsem přišla s tím, že bych chtěla vzdát ruského občanství a získat to estonské, nic nenamítali, a já tak v listopadu 2017 podala žádost o estonské občanství. (Pokud půjde všechno podle plánu, měla by Serafina získat občanství v dubnu 2018)⁸⁶

Poněkud komplikovanější je případ respondentky č. 7, studentky z Tallinnu, která se narodila rodičům bez občanství. Otec rodinu respondentky opustil, když byla mladá, a opatřil si ruské občanství, zatímco matka získala občanství estonské díky naturalizaci. Kvůli jejímu nízkému věku bylo k žádosti o nutné připojit souhlas jejího otce, což se ukázalo velké výzva:

Otec se vůbec o naši rodinu nezajímá, takže bylo velmi těžké ho kontaktovat. Nakonec se ho podařilo dohledat a díky svěření plné moci jsem mohla zažádat o estonské občanství. Protože studuji cizí jazyky, ráda bych v budoucnu cestovala, což by s bílým pasem nebylo možné. Památuji si, že když jsem byla malá, nechápala jsem proč bychom nemohly s maminkou jet na dovolenou k moři jako moji spolužáci ze školy.

Ne všechny případy mají podobně úspěšné konce. Během výzkumu v tallinnské čtvrti Lansmäe byly dotazovány náhodné osoby, mezi nimi byly i dvě starší paní, které si nepřály sdělit svou identitu. Když došlo na otázku na jejich občanství, odsekly, že žádné nemají, protože je estonské úřady diskriminují, a ukončily náš rozhovor.

V rámci doplňkového dotazníkového šetření byla každému respondentovi pokládána otázka, zda je v jeho okruhu známých či rodiny nějaká osoba, která má status osoby bez občanství. Z celkových 26 vyplněných dotazníků zaškrtno možnost, že respondent zná nějakou osobu bez občanství, 14 respondentů, což tvoří velmi těsnou nadpoloviční většinu.

⁸⁶ Poznámka autora práce

Zaměříme-li se na to, kde bylo získáno nejvíce kladných odpovědí, budou naše výsledky poměrně přesně kopírovat oblasti, kde tvoří majoritu obyvatelstvo hlásící se k ruské menšině, a to město Narva a jeho okolí či okrajové části Tallinnu. Naopak tomu bylo v městě Tartu, kde žádný z respondentů neprojevil znalost osob bez občanství.

Poslední dostupné údaje hovoří o tom, že na konci prosince 2016 žilo v Estonsku 79 597 osob, které měli status osob bez občanství, což tvoří zhruba 6 % celkové populace Estonska.⁸⁷ Podle rozebraných trendů v počtu naturalizovaných osob za rok můžeme odhadovat, že tento sociální problém jen tak z příruček mezinárodních organizací nevymizí.

5.3.2. Nerovnost obyvatelstva

Již nelze zpochybňovat skutečnost, že je obyvatelstvo Estonska na základě jazyka a etnicity rozdělené na dva paralelní světy, které se k sobě jen těžko hledají cestu. Takové to rozdělení nevyhnutelně vede různým formám nerovnosti mezi různými skupinami obyvatelstva.

Ukazatele lidského rozvoje a jejich souvislostí

Podle roční zprávy Rozvojového programu OSN byl Index lidského rozvoje v roce 2015 na úrovni 0,865, což Estonsko řadí na 30. místo ze 180 zemí v žebříčku. Pokud však použijeme údaj IHDI, který zohledňuje nerovnoprávnost v zemi, poklesne hodnota na 0,788. Budeme-li posuzovat tyto hodnoty v širším kontextu, nalezneme další stát v minulosti ovlivněný SSSR, který disponuje podobnými údaji, a to Slovinsko. Hlavním důvodem vyššího poklesu mezi HDI a IHDI, než u Slovinska, je nerovnost v příjmech. Estonsko je totiž státem s největším rozdílem v průměrné mzdě mezi mužem a ženou v EU. V průměru tak ženy v Estonsku vydělávají o 25,3 % méně než muži. Porovnáme-li stejný údaj se situací ve Slovinsku, zjistíme, že situace je lepší, protože průměrná mzda slovinské ženy je nižší o 7,8 procenta méně než u slovinského muže.⁸⁸ Jako další ukázka

⁸⁷AMNESTY INTERNATIONAL. *Amnesty International Report 2016/17*. s. 155-156.

⁸⁸RONKOWSKI, Piotr. *Women in the EU earned on average 16 % less than men in 2016*. In: Eurostat news release [online]. [cit. 2018-03-10].

nerovnosti příjmů v zemi nám mohou sloužit výpovědi účastníků našeho terénního výzkumu, kteří kritizovali nerovnost v příjmech související s etnickým rozdělením obyvatelstva země.

Tabulka 3 - Porovnání HDI a IHDI Estonska a Slovinska v roce 2015⁸⁹

Stát	Počet obyvatel (miliony)	Hodnota HDI	Hodnota IHDI	Ztráta (v %)
Estonsko	1,315	0,865	0,788	8,9
Slovinsko	2,064	0,89	0,833	5,9

Nerovnost a chudoba

Tvrzení z předchozího odstavce dává za pravdu výzkum provedený Eesti Statistics v roce 2013. V rámci výzkumu bylo zjištěno, že příjmy obyvatel s estonskou národností jsou vyšší než příjmy obyvatel hlásících se k té ruské. S tím také souvisí údaj o riziku relativní chudoby, ta u Estonců dosahovala úrovně 19,5 %, naproti tomu u Rusů hovoří o 28,6 %. Z tohoto výzkumu následně vychází profil osob, která jsou chudobou nejohroženější, jedná se o lidi žijící na severovýchodě Estonska (většinu zde tvoří Rusové) ve věku nad 60 let. U této skupiny je riziko ohrožení chudobou až 50 procent.⁹⁰

Polovina z oslovených respondentů reagovala na otázku, co považují za největší sociální problém po odchodu SSSR ze země, právě chudobou.

Respondentka č. 3 nám k danému tématu poskytla tuto výpověď:

Proces konce SSSR vytvořil v Estonsku velkou míru chudoby, zejména u obyvatel, co se přistěhovali během tzv. okupace, tato situace zůstává dodnes nevyřešená.

Respondent č. 9 vidí situaci v širším kontextu:

Chudoba je tady zcela jistě největším problémem, souvisí s nízkou úrovní mezd oproti západnímu světu, a taky s tím, že většina zaměstnavatelů preferuje osoby s vysokou znalostí

⁸⁹ UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME: Human Development reports. *Briefing note for countries on the 2016 Human Development Report: Estonia*. [online]. [cit. 2018-03-02].

⁹⁰ *Every fifth person in Estonia lives in relative poverty*. Statistikablogi [online]. [cit. 2018-03-02].

estonštiny. S ruštinou se lidé mohou ucházet jen o špatně placené práce jako jsou práce na stavbách nebo ve skladu, to následně vede k tomu, že se dané osoby dostávají na úroveň chudoby.

Nezaměstnanost a její ovlivnění etnicitou⁹¹

Fenomén nezaměstnanosti byl po změně režimu v zemi něčím novým, jelikož v dobách SSSR nebylo možné být nezaměstnaný. Od roku 1990 nezaměstnanost v zemi nepřetržitě rostla až v roce 2000 dosáhla hodnoty převyšující 15 % populace v aktivním věku.

Nový start státu a transformace ekonomiky měla zásadní vliv na etnickou skladbu nezaměstnaných v první dekádě obnoveného státu. Po konci okupace se začalo s uzavíráním podniků specializujících se na těžký průmysl, které byly zavedeny předchozím režimem, a zaměstnávaly z velké části imigranty z ostatních částí SSSR. Velký vliv na nezaměstnanost měla také změna směru v jazykové otázce, která vyústila v preferenci těch uchazečů o práci, kteří byli schopni aktivně komunikovat v estonštině.⁹² V roce 2000 tak nezaměstnanost Estonců dosahovala hodnoty 12,5 %, kdežto u Rusů překračovala hranici 20 procent.

Respondentka č. 1 vzpomíná na období 90. let z pohledu nezaměstnanosti následovně:

Mám dost přátel mezi rusofonní menšinou, a vím, že tohle období pro ně bylo velmi těžké, protože najednou nemohli dělat práci, kterou dělali do té doby, jen protože neuměli estonštinu. Na druhou stranu je pravda, že kdo se adaptovat chtěl, ten to zvládl celkem rychle.

Situace se začala postupně zlepšovat s přelomem tisíciletí, a nezaměstnanost měla klesající tendenci až v roce 2007 dosáhlo Estonsko rekordně nízké nezaměstnanosti. V té době mělo status nezaměstnané osoby jen 3,8 % Estonců a 6,9 % Rusů. Naopak vlivem

⁹¹ Statistická data pro tuto kapitolu byla získána z: EESTI STATISTIKA. *Labour status of population aged 15-74 by ethnic nationality, sex and age group*. [online]. [cit. 2018-03-02].

⁹² RÕÕM, Tairi a Natalja VIILMANN. *Estonian Labour Market in Past Decade*. [online]. [cit. 2018-03-02]. s. 29-30.

ekonomické krize v roce 2008 vzrostla nezaměstnanost mezi rusofonní menšinou v roce 2010 až na téměř čtvrtinu ekonomicky aktivního obyvatelstva.

Období ekonomické krize komentuje respondent č. 20 z Narvy:

V roce 2009 jsem přišel o práci, když jsem dělal řidiče kamionu u firmy z Tartu, poptávka prý byla moc nízká a já tam byl jeden z nejstarších a ještě Rus. Práci jsem hledal 2 roky, než mě zaměstnali jako ochranku v supermarketu, a od té doby pracuji tady.

V současné době (2017) je nezaměstnanost u Estonců na úrovni 4,6 % a u etnických Rusů lehce nad 9 procenty. Tento trend, kdy je nezaměstnanost u Rusů zhruba dvojnásobná oproti té u Estonců, je stabilní od počátku nového tisíciletí, a lze předpokládat, že na podobné úrovni zůstane i nadále. Jednou z příčin je nižší vzdělání rusofonní menšiny způsobené špatnou dostupností vyššího vzdělání v ruštině. (viz kapitola 5.2.2.)

5.3.3. Klesající počet obyvatel

Když byla v Estonsku v roce 1991 obnovena samostatnost státu, žilo na jeho území 1 561 314 obyvatel, v roce 2014, kdy populace dosáhla svého minima, to bylo již pouze 1 314 545 obyvatel. Nejzásadnější vliv na pokles počtu obyvatel měly dva faktory, a to emigrace ze země a pokles plodnosti. Trend poklesu obyvatel můžeme rozdělit do dvou etap, první z nich proběhla v 90. letech a druhá v první dekádě 21. století, zejména od roku 2004, kdy Estonsko vstoupilo do Evropské Unie.⁹³

Pokles estonské populace v 90. letech 20. století

⁹³ OECD. *Coping with emigration in Baltic and East European countries* [online]. [cit. 2018-02-23].

Tabulka 4 - Klesající počet obyvatel v letech 1991 až 1998⁹⁴

Rok	Počet obyvatel	Meziroční pokles
1991	1 561 314	-
1992	1 533 091	28223
1993	1 494 128	38963
1994	1 462 514	31614
1995	1 436 434	25880
1996	1 415 594	21040
1997	1 399 535	16059
1998	1 386 156	13379

Jak jsme naznačili již v úvodu této kapitoly, nejzásadnější pro pokles stavu obyvatelstva v tomto období byla snížená plodnost a emigrace.

Zejména v první polovině 90. let došlo ke strmému poklesu plodnosti. Zatímco data z roku 1988, kdy ještě Estonsko patřilo do SSSR, hovoří o 2,22 dítěte na jednu matku, v roce 1998 to bylo již jen 1,28 dítěte na jednu matku. Podobný trend můžeme pozorovat i u ostatních států včetně České republiky, kde ve stejném období došlo k poklesu z 1,89 dítěte na 1,16.⁹⁵ V řeči absolutních čísel to znamená, že se v tomto období v Estonsku narodilo za rok místo 19 300 dětí jen 13 000.⁹⁶ Existuje celé spektrum důvodů poklesu fertility ve vyspělých zemích, z nich můžeme zmínit například teorii životní úrovně, která tvrdí, že ekonomické podmínky mají vliv na úroveň demografických ukazatelů, zejména v tom smyslu, že ekonomicky vyspělejší země mají úroveň porodnosti a plodnosti oproti zaostalým státům. Naproti tomu teorii urbanizace⁹⁷ můžeme na případu Estonska vyloučit, protože podobně jako v ostatních státech Pobaltí dochází ke konstantnímu poklesu urbanizace od rozpadu SSSR.

Zásadní roli v poklesu stavu estonské populace hrála také četná emigrace. Počet osob odcházejících ze země v této době značně převyšoval počet osob příchozích do země. Vlivem Sovětského svazu se od 40. let 20. století do počátku 90. let stěhovalo do Estonska velké množství osob z jiných částí SSSR, tyto osoby se právě po změně režimu rozhodly emigrovat z největší části do nově vzniklé Ruské federace. Emigranty na východ tvoří

⁹⁴ EESTI STATISTIKA. *Estonian Population, 1 JANUARY by Sex, Year and Age group*. [online]. [cit. 2018-02-25].

⁹⁵ THE WORLD BANK: DATABANK. *Fertility rate, total (births per woman): Estonia and Czech Republic*. [online]. [cit. 2018-02-23].

⁹⁶ VÖÖRMANN, Rein. *Demographic problems in Estonia*. [online]. [cit. 2018-02-25].

⁹⁷ MLÁDEK, Jozef. *Základy geografie obyvatelstva: vysokoškolská učebnice*. s. 69-72.

zejména příslušníci bývalé sovětské armády, kteří zde sloužili v rámci povolání, jejich rodiny a další osoby spojené s armádou, poslední osoby spojené s armádou opustily zemi v roce 1994.⁹⁸ Část emigrantů také tvořili lidé, kteří měli problém s akceptováním nového směru, kterým se Estonsko ubírá, zejména jim vadila nová pravidla získávání občanství a také nutnost znalosti estonštiny. Během 90. let se tak snížila populace neestonských obyvatel o 27 %, zatímco populace estonská poklesla pouze o 3 procenta.⁹⁹

Dobu první migrace nám popisuje respondent č. 23:

V roce 1992 mi bylo 25 let a pracoval jsem v přístavu v Tallinnu jako dělník. Lidé, co se mnou v té době pracovali pocházeli hlavně z Novosibirsku nebo Omsku, moc jsme se spolu nebavili, ale nikdy jsme nepřišli do nějakého konfliktu. Jednoho dne v létě jsem přišel do práce, ale nikdo z nich tam nebyl, můj vedoucí mi jenom oznámil, že teď budu mít víc práce, a o „klucích“ už jsem nikdy neslyšel.

Novým fenoménem této doby byla také emigrace do západní Evropy, která nebyla za minulého režimu možná, avšak v počtu osob se s migrací na východ nedá srovnávat, největší část osob mířila do Finska. (zhruba 10 500 osob, nejvíce v roce 1992, konkrétně 2134 lidí¹⁰⁰).

Pokles počtu obyvatel v novém tisíciletí

Vlna odchodu obyvatel původem z bývalého Sovětského svazu již pominula, a průměrný pokles počtu obyvatel v letech 2000 až 2018 tak tvoří zhruba 4600 lidí¹⁰¹. Na rozdíl od předchozího období vzrostl počet dětí narozených dětí na matku, když v roce 2010 dosáhl vrcholu s hodnotou 1,72 dítěte, a v současné době se tento ukazatel drží okolo hodnoty 1,5.¹⁰²

⁹⁸ WŁODARSKA-FRYKOWSKA, Agata. *Migration Processes In Contemporary Estonia*. s. 65-66

⁹⁹ WŁODARSKA-FRYKOWSKA, Agata. *Migration Processes In Contemporary Estonia*. s. 72

¹⁰⁰ STATISTICS FINLAND. *Statistics Finland's PX-Web databases*. [online]. [cit. 2018-02-25].

¹⁰¹ Výpočet na základě každoročních údajů o počtu obyvatel

¹⁰² THE WORLD BANK: DATABANK. Fertility rate, total (births per woman): Estonia and Czech Republic. [online]. [cit. 2018-02-25].

Pro vývoj počtu obyvatel v tomto období bylo zásadní vstoupení Estonska do EU v roce 2004, společně s dalšími devíti státy zejména východní Evropy, a následné přijetí do Schengenského prostoru v prosinci 2007. Díky členství v EU a Schengenském prostoru se značně zjednodušily podmínky, které musí splnit osoby, jenž chtějí pracovat v zahraničí, či tam trvale přesídlit.

Výše uvedené události umožnily respondentce č. 9 emigrovat do ČR:

Když došlo k přijetí Estonska do Schengenského prostoru, zrovna jsem přišla o práci¹⁰³, protože jsem měla našetřeno dost peněz, začala jsem cestovat po Evropě, až jsem na jaře 2010 skončila v Praze, kde jsem našla svůj domov, a od září 2015 mám v Česku trvalý pobyt.

Hlavní otázkou v tohoto tematického okruhu v rámci provedeného výzkumu byla to, co motivuje osoby k odchodu z Estonska.

Podobně jako v jiných zemích východní Evropy byl často jmenovaný faktor finanční motivace. Jako příklad nám slouží respondentka č. 22:

Přemýšlím o tom, že bych odjela pracovat na Island, kde jsou mnohem větší platy než tady, moje kolegyně¹⁰⁴ na stejné pozici má navíc menší plat, protože mluví hůře estonsky, a to mi nespravedlivé.

Nové podmínky pro vycestování a práci v zahraničí, spojené se vstupem do EU, podnítili respondenta č. 19 k tomu, aby na pár let vycestoval z Estonska k práci. Následně situaci srovnává s tím, co zažil v mládí v Sovětském svazu:

Zhruba před deseti lety jsem žil na řeckém ostrově Kos, kde jsem dělal kuchaře v hotelu. Získat práci bylo velmi snadné hlavně díky tomu, že je Řecko v EU. Takové možnosti vůbec za minulého režimu nebyly, jen si vybavuji, že mi byla nabízena stáž v Rusku v rámci školní praxe.

¹⁰³ Překladatelka ve jedné z největších překladatelských firem v Estonsku

¹⁰⁴ Osoba považující svou národnost za Ruskou

V období posledních 5 let dochází ke zlepšování situace a pokles počtu obyvatel se téměř zastavil. Vzhledem k tomu, že se nezvedá údaj plodnosti, který zažil svůj dosavadní vrchol v novém tisíciletí v roce 2010, je nutné tento trend přisoudit migracím. Imigrace totiž dle vyjádření Eesti Statistika převyšuje emigraci v posledních třech letech (V roce 2016 i pozitivní migrační saldo došlo k drobnému poklesu počtu obyvatel.)¹⁰⁵. K otázce imigrace je nutné poznamenat, že již od znovuoobnovení státu praktikuje estonská vláda velmi konzervativní imigrační politiku. V současné době tak každoročně vyhlašuje kvóty vyjadřující maximální možný počet přijatých osob, jejichž původ je mimo EU. Hraniční množství je vyjádřeno 0,1 % z celkové populace Estonska, pro rok 2017 tak byla stanovena ve výši 1317 osob¹⁰⁶.

Na základě údajů uvedených v této kapitole se dá předpokládat, že by současný trend, kdy populace země zůstává stejná, měl pokračovat i v dalších letech.

5.4. Zásadní prvek transformace estonské společnosti

Pokud v dnešní době zmíníme před někým Estonsko, velmi pravděpodobně na nás bude reagovat slovy o digitalizaci. Konec konců, i někteří vrcholní představitelé České republiky si dávají Estonsko za pomyslný vzor z pohledu fungování státu.¹⁰⁷

Estonsko jako internetová velmoc

Podle britského webu Wired, specializujícího se na moderní technologie je Estonsko považované za zemi s nejpokročilejší digitalizací společnosti na světě. Přitom v roce 1991 měla jen polovina domácností zavedenou telefonní linku, oproti tomu už v roce 1997 mělo 97 % škol připojení k internetu.¹⁰⁸

¹⁰⁵ The population of Estonia increased last year. Eesti Statistics [online]. [cit. 2018-02-27].

¹⁰⁶ POLITSEI-JA PIIRIVALVEAMET. *Residence permit*. [online]. 18.1.2017 [cit. 2018-02-27].

¹⁰⁷ KOPECKÝ, Josef. *Konec krajů i Senátu, volit většinově, i o tom ve své knize sní Babiš*. [online]. Praha: [cit. 2018-03-03].

¹⁰⁸ HAMMERSLEY, Benjamin. *Concerned about Brexit? Why not become an e-resident of Estonia: The most advanced digital society in the world is a former Soviet Republic on the edge of the Baltic Sea*. Wired [online]. [cit. 2018-03-03].

Linnar Viik, duchovní otec celé digitalizace země, vysvětluje jeden z důvodů masivní vlny digitalizace v Estonsku jako snahu vytvořit si vlastní identitu.

*Mladí lidé v Estonsku nevnímají internet jen jako službu, ale spíš jako symbol demokracie a svobody.*¹⁰⁹

Digitalizace procesů spojených se státem v současné době umožňuje podávat např. daňová priznání pomocí internetu, či jako světový unikát v této oblasti umožňuje účast ve volbách z pohodlí domova. Nelze se však domnívat, že daná digitalizace je všelékem. Například v oblasti voleb nebylo od zavedení možnosti volit elektronicky z domova dosaženo významného zvýšení volební účasti, navíc při posledních volbách do parlamentu v roce 2015 tuto možnost zvolilo jen 30,5 %¹¹⁰ oprávněných voličů.

Porovnáme-li statistiku domácností připojených k internetu, dojdeme k údajům, že v České republice bylo v roce 2006 k internetu připojeno 26,7 % domácností, v Estonsku to ve stejném období bylo již 45,2 %. Z tohoto údaje lze vyzorovat to, jak napřed zejména v předchozí dekádě Estonsko bylo z pohledu digitalizace. V současné době se statistika vyrovnává, když v roce 2017 v ČR disponovalo připojením k internetu 77,2 % domácností a v Estonsku 88,3 %.

Během rozhovoru s respondentem č. 4, který pracuje jako bezpečnostní expert, došlo i na téma strachu ze zneužití osobních dat v kontextu elektronizace státu:

*V současnosti rozhodně nemám strach ze zneužití mých dat, naše společnost provádí audity týkající se bezpečnosti, a vládní systémy Estonska hodnotíme jako velmi dobře zabezpečené. Hodně velký vliv na zlepšení měly události z roku 2007, kdy došlo k rozsáhlým kybernetickým útokům na celou infrastrukturu.*¹¹¹

¹⁰⁹ KINGSLEY, Patrick. *How tiny Estonia stepped out of USSR's shadow to become an internet titan.* *The Guardian* [online]. [cit. 2018-03-03].

¹¹⁰ VALIMISED. *Statistics about Internet Voting in Estonia.* [online]. [cit. 2018-03-03].

¹¹¹ (Pozn. autora) Kybernetické útoky z roku 2007 úzce souvisí událostmi Bronzové noci, estonské zdroje, že v útocích hrálo velkou roli Rusko.

Velký rozruch ve světě vzbudil projekt E-residency spuštěný na sklonku roku 2014. Principem tohoto projektu je možnost získat jistou formu virtuálního trvalého pobytu pro cizince, díky němuž mohou v Estonsku zakládat společnosti odkudkoliv na světě, používat lokální bankovníctví a plnit daňovou povinnost. V současnosti o E-residency zažádalo 33438 osob ze 154 zemí¹¹². Je však nutné poznamenat, že E-residency neznamená udělení občanství. Na jednu stranu se tak Estonsko pyšní podporou podnikání a osob ze zahraničí, na stranu druhou na jeho území žije v současnosti 80 tisíc osob bez občanství (viz. kapitola 5.3.1.).

Pokud budeme zkoumat vyspělost digitální ekonomiky zemí EU podle metodiky DESI¹¹³, zjistíme, že se Estonsko v roce 2017 umístilo na 9. místě ze všech 28 členských států EU. To z něj dělá nejvýše postavenou zemi ze států bývalého východního bloku. Zejména v otázkách osob aktivně využívajících internet eGovernmentu Estonsko značně převyšuje průměr v EU. Porovnáme-li situaci se sousedním Lotyšskem zjistíme, že se umístilo až na 19. pozici, hluboko pod průměrem EU, na Estonsko významně ztrácí zejména v otázce eGovernmentu a schopnosti obyvatelstva pracovat s počítačem a internetem.¹¹⁴

Digitalizace Estonska je výstavní perlou procesu transformace po rozpadu SSSR, která ovlivňuje dennodenně každého obyvatele země. Pokud porovnáme situaci s ostatními státy, ať už v regionu nebo jinými s podobnou historií, dojdeme k závěru, že je Estonsko svou vyspělostí v této otázce značně převyšuje a do budoucna převyšovat bude, jelikož s procesem digitalizace začalo dříve než ostatní.

¹¹² Ke dni 3.3.2018

¹¹³ The Digital Economy and Society Index

¹¹⁴ EUROPEAN COMMISSION. *Digital Economy and Society Index (DESI) 2017*. [online]. [cit. 2018-03-03].

6. Závěr

Vývoj vztahu ruskojazyčné menšiny a většinového obyvatelstva

Zásadním prvkem proměny estonské společnosti po pádu socialismu je vnímání alochtonní ruskojazyčné menšiny, která na území Estonska přišla v období let 1940 až 1990. Příchod těchto hlavně ekonomických migrantů ovlivnila etnické složení obyvatelstva země. Zatímco po konci druhé světové války tvořili Estonci 97 % celé populace země, v roce 1989, těsně před rozpadem SSSR, to bylo již jen 61,5 procenta. Naproti tomu obyvatelé hlásící se k ruské národnosti v té době tvořili těsně přes 30 % obyvatel země. V současnosti se k ruské etnicitě hlásí zhruba čtvrtina obyvatel a Estonci tvoří necelých 70 % obyvatel.

Z hlediska národnosti je však situace komplikovanější. U některých osob narozených ruským rodičům po rozpadu SSSR dochází ke krizi identity, kdy se daní jedinci neztotožňují ani s ruskou, ani s estonskou etnicitou. Vyzdvihnout se dá též rozdíl ve vnímání historie jako něčeho, co utváří národní identifikaci obyvatelstva. Zatímco Estonci historii považují za důležitou pro koncept samostatného Estonska, rusofonní minorita nevnímá historii jako významný prvek.

Nejvýznamnějším prvkem pro odvození národnosti je u obou skupin jazyk. V rámci proměny společnosti je jasně patrný odklon od sovětské idey používání jediného jazyku, ruštiny, místo ní je prosazována a vyžadována estonština. Etničtí Estonci považují za samozřejmost, aby ji všichni obyvatelé Estonska používali jako hlavní jazyk. To naráží na odpor zejména v oblastech s nadpolovičním podílem rusofonního obyvatelstva, jejich obyvatelé považují v některých případech nutnou komunikaci v estonštině za velkou přítěž. Nový směr v oblasti jazyka úzce souvisí se školstvím, kde i na ruských dochází k výuce alespoň jednoho předmětu v estonštině. Mnozí ruskojazyční odborníci také upozorňují na nedostatečnou nabídku studijních oborů v ruštině na estonských univerzitách.

Je nezpochybnitelné, že různé formy ruské kultury byly přítomny na území dnešního Estonska již v dávné minulosti. Proto si lze jen těžko představit naprosté oddělení estonské kultury od té ruské, i přesto, že v rámci transformace společnosti je ta ruská momentálně

upozaďována. Výjimku tvoří kultura staroobřadníků, obyvatel příchozích z tehdejšího Ruska na konci 17. století. Někteří členové této skupiny se však již považují za Estonce.

Z hlediska náboženství je patrný citelný rozdíl mezi kulturou ruskojazyčné minority a Estonci. Etničtí Rusové jsou mnohem častěji věřícími (50 %) a preferují pravoslaví, v kontrastu s tím stojí Estonci, kde se k víře hlásí jen necelá pětina obyvatel, která preferuje luteránství.

Transformace společnosti velmi ovlivnila i publikační činnost, kdy prakticky ustalo vydávání publikací v ruštině, a ruskojazyčné obyvatelstvo je tak ve velké míře odkázáno na importované publikace z Ruské federace. Podobná situace je i v tisku nebo televizním a rozhlasovém vysílání. V těchto médiích nalezneme obsah zaměřený na události v Estonsku publikovaný nebo vysílaný v ruštině jen zřídka. Je však možné, že se situace bude zlepšovat, jako příklad nám může posloužit zahájení vysílání státní televize ETV+ v ruštině v roce 2015.

Sociální problémy související s proměnou společnosti po pádu socialismu

Z pomyslné palety sociálních problémů, které zapříčinila proměna společnosti v Estonsku, patří mezi ty nejvýznamnější problematika osob bez občanství. Zásadní vliv na tuto problematiku mělo obnovení původní ústavy z období předválečného Estonska, kvůli tomuto kroku bylo možné získat estonské občanství jen pokud měla osoba estonské občanství i před rokem 1940 (včetně potomků). Tímto krokem se 450 tisíc osob ocitlo bez občanství. Z pohledu estonských autorit se nejedná o problém, jelikož podle jejich výkladu se na území Estonska nenachází osoby bez občanství, ale osoby, jejichž státní příslušnost nelze definovat. Podmínky pro naturalizaci obyvatel byly z počátku benevolentní, avšak v roce 1995 přijetím nového Zákona o jazyce se staly až diskriminačními, což vedlo velký počet osob odchodu ze země. V současnosti tak na území Estonska žije téměř 80 tisíc osob bez státního občanství.

Otázka nerovnosti obyvatelstva nevyhnutelně souvisí s fungováním estonské společnosti. Pokud porovnáme výši indexu lidského rozvoje (HDI) a z něj vyvozeného IHDI s podobným státem EU (Slovinsko) zjistíme, že hlavním faktorem je nerovnost v příjmech. Estonsko bylo v roce 2016 státem s největší nerovností v příjmech mezi muži a ženami v celé EU. K tomu můžeme přidat i zkušenosti respondentů s tím, že členové

ruskojazyčné menšiny mohou mít obtíže při ucházení o zaměstnání, pokud se neprokážou dostatečné znalosti estonštiny. Výše uvedené lze vnímat i v kontextu nezaměstnanosti a chudoby v zemi, v rámci období transformace společnosti totiž vždy podíly ruskojazyčných nezaměstnaných osob a ruskojazyčných osob ohrožených chudobou převyšovaly ty u etnických Estonců.

Pokles počtu obyvatel pobaltských států je často zmiňovaným sociálním a demografickým problémem. Dvě základní příčiny tak rapidního poklesu jsou snížená plodnost a porodnost, a také emigrace obyvatelstva ze země, v podobě osob, které přišly do oblasti Estonska z jiných částí SSSR v době okupace, a odmítli se adaptovat změnám zavedeným transformací společnosti. Fenomémem od vstupu Estonska do EU je také emigrace do západní Evropy. Výše uvedené důvody měly za příčinu trvalý pokles stavu obyvatel až do roku 2015, kdy byl zaznamenán první nárůst stavu obyvatel oproti předchozímu roku.

Porovnání úspěšnosti změny režimu ve srovnání s ostatními zeměmi ovlivněnými SSSR

Velké téma spojené s proměnou společnosti v Estonsku se týká digitalizace. Zejména z pohledu digitalizace veřejné správy je Estonsko daleko před ostatními státy, nejen v porovnání se státy, kde měl vliv Sovětský svaz, ale i s vyspělými západními zeměmi. Digitální doba v Estonsku vede i k tomu, že obyvatele vnímají internet jako něco víc než jen službu, a vnímají jeho symbolickou hodnotu pro svobodu a demokracii.

Úplným závěrem je nutné poznamenat, že celý proces proměny společnosti v Estonsku po pádu socialismu je nahlížen jako ten ze zdařilejších, jak z pohledu ekonomického, tak z pohledu kulturního. Avšak nelze zapomínat na otázku rusofonní menšiny, zejména pak obyvatel bez státní příslušnosti, která by v několika bodech zasloužila revidovat. Bude velmi zajímavé v budoucnosti pozorovat vývoj celého procesu proměny a dalšího osudu Estonska.

7. Seznam literatury

7.1. Literární zdroje

AMNESTY INTERNATIONAL. *Amnesty International Report 2016/17*. London, 2017, 409 s. ISBN 978-0-86210-496-2.

CAPOTORTI, 1979 in ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). 215 s. ISBN 978-80-86429-83-0.

ČERNOV, Igor a Ljubov KISSELJOVA. *The future of Russian Culture in Estonia*. World Affairs. Washington, 1995, 3(157), 143-149.

DANČÁK, Břetislav, Ivo POSPÍŠIL a Adam RAKOVSKÝ. *Pobaltí v transformaci: politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 246 s. ISBN 80-210-2248-5.

FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2. dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2001. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. 458 s. ISBN 80-210-2592-1.

FRUCHT, Richard, ed. *Eastern Europe*. Santa Barbara, Calif: ABC-Clio, 2005, 972 s. ISBN 15-760-7800-0.

HEBEDOVÁ, Petra a HOFÍRKOVÁ, Lucie. *Estonsko*. Praha: Libri, 2012. 131 s. Stručná historie států. ISBN 978-80-7277-468-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HOBBES, Thomas, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPUST a Marina BARABAS, ed. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti. 513 s. ISBN 978-80-7298-106-9.

JEŽKOVÁ, Věra, Edgar KRULL a Karmen TRASBERG. *Školní vzdělávání v Estonsku*. Praha: Karolinum, 2014. 145 s. ISBN 978-80-246-2687-1.

KIDD, Warren. a Alison. TEAGLE. *Culture and identity*. 2nd ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan, c2012. 280 s. ISBN 978-0230281028.

LAUR, Mati, Tonu TANNBERG a Ain MAESALU. *History of Estonia*. Tallinn: Avita, 2000, 335 s. ISBN 99-852-0324-0.

- MISIUNAS, Romuald J. a Rein TAAGEPERA. *The Baltic states: years of dependence, 1940-1990*. Expanded and updated ed. Berkeley: University of California Press, 1993. ISBN 05-200-8228-1.
- MLÁDEK, Jozef. *Základy geografie obyvateľstva: vysokoškolská učebnice*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1992. 224 s. ISBN 80-080-0768-0.
- NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 2003. 223 s. ISBN 80-717-8741-8.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003, 507 s. ISBN 80-200-0993-0.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. XVII. 3. dopl. vyd. Praha: Paseka, 2003. 1078 s. ISBN 80-718-5057-8.
- PAVLÍČEK, Václav, a kol. *Ústavní právo a státověda, 1. díl, Obecná státověda*. Praha: Linde, 1998. 363 s. ISBN 80-7201-141-3.
- PETTAI, Vello a Klara HALLIK. *Understanding processes of ethnic control: segmentation, dependency and co-optation in post-communist Estonia. Nations and nationalism*. 2002, 8(4), 505-529. ISSN 1354-5078
- REGELMANN, Ada-Charlotte. *Social integration processes in Estonia and Slovakia*. Glasgow, 2012, 336 s. Ph.D. thesis. University of Glasgow.
- SMITH, Martin J. *Power and the state*. New York: Palgrave Macmillan, 2009. Political analysis (Palgrave Macmillan (Firm)). 307 s. ISBN 978-033-3964-637.
- ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). 215 s. ISBN 978-80-86429-83-0.
- ŠVEC, Luboš, Vladimír MACURA a Pavel ŠTOL. *Dějiny pobaltských zemí*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Dějiny států. 424 s. ISBN 80-710-6154-9.
- VALK, Aune. *Eestlaste ja venelaste ajaloolisest identiteedist*. In PRIIT, Järve. *Vene noored Eestis: sotsioloogiline mosaiik*. Tallinn: Avita, 1997, 348 s.
- VEEBEL, Viljar a NAMM, Andra. *Testing the models of transition in practice: the case-studies of Estonia and Slovenia*. *Revista de Economia Política*, Vol 36, Iss 2, Pp 389-409 (2016). 36(2), 389-409 DOI: 10.1590/0101-31572015v36n02a08. ISSN 18094538.
- VIHALEMM, Triin a MASSO, Anu. *Identity Dynamics of Russian-speakers of Estonia in the Transition Period*. *Journal of Baltic Studies*. 2003, 34(1), 92. ISSN 01629778.

WŁODARSKA-FRYKOWSKA, Agata. *Migration Processes In Contemporary Estonia*. International Studies. Interdisciplinary Political and Cultural Journal. 2017, 20(1), DOI: 10.1515/ipcj-2017-0017. ISSN 2300-8695.

7.2. Internetové zdroje

About Russian Old Believers in Estonia. Russian Old Believers in Estonia [online]. [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: http://www.starover.ee/about_research.html

Briefing note for countries on the 2016 Human Development Report: Estonia. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME: Human Development reports [online]. 1.9.2016 [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/EST.pdf

EESTI STATISTIKA. *2000 Population and Housing Census. IV. Education Completed. Religion: Religion*. [online]. Tallinn, 2002, 30. 5. 2002 [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: https://www.stat.ee/publication-2002_2000-population-and-housing-census-iv?highlight=religion

EESTI STATISTIKA. *Demographic and ethno-cultural characteristics of the population - Religious affiliation: Population and Housing Census 2011*. [online]. Tallinn, 2011, 31.12.2011 [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: http://www.stat.ee/sdb-update?db_update_id=14122

EESTI STATISTIKA. *Estonian Population, 1 JANUARY by Sex, Year and Age group*. [online]. 16.1.2018 [cit. 2018-02-25]. Dostupné z: <http://bit.ly/2Ihwoto>

EESTI STATISTIKA. *Labour status of population aged 15-74 by ethnic nationality, sex and age group*. [online]. Tallinn, 14.2.2018 [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://bit.ly/2HjQbHq>

EESTI STATISTIKA. *Population by ethnic nationality, 1 January 2017*. [online]. Tallinn: Statistics Estonia, 2017 [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <https://www.stat.ee/34278>

EESTI STATISTIKA. *The population of Estonia increased last year*. [online]. Tallinn, 2018, 16.1.2018 [cit. 2018-02-27]. Dostupné z: <https://www.stat.ee/news-release-2018-007>

Ending Childhood Statelessness: A study on Estonia [online]. April 2015. [cit. 2018-03-09]. Dostupné z: <https://www.statelessness.eu/sites/www.statelessness.eu/files/Estonia.pdf>

ESTONIA. Ministry of Culture. *The State Programme "Integration in Estonian Society 2000-2007"*. Dostupné z: http://www.kul.ee/sites/kulminn/files/sip_summary_2000-2007.pdf

ESTONIA. Ministry of Interior. *Citizenship Act from 19.1.1995*. [online]. [cit. 2018-02-09]. Dostupné z: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/503022016004/consolide>

- EUROPEAN COMMISSION. *Digital Economy and Society Index (DESI) 2017*. Digital Single Market [online]. European Commission, 2017, 3.3.2017 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/digital-economy-and-society-index-desi-2017>
- Every fifth person in Estonia lives in relative poverty*. Statistikablogi [online]. Tallinn, 2015, 29.1.2015 [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <https://blog.stat.ee/2015/01/29/suhtelises-vaesuses-elas-2013-aastal-iga-viies-elanik/>
- GROMILOVA, Anna. *Statelessness: Challenging the "Europeanness" in the Baltics*. Revista de Stiinte Politice [online]. 2015, 22.9.2015, 2015(47), 268-282 [cit. 2018-02-12]. ISSN 1584-224X. Dostupné z: http://cis01.central.ucv.ro/revistadestiintepolitice/files/numarul47_2015/25.%20Anna%20Gromilova.%20268-282.pdf
- HAMMARBERG, Thomas. *"No one should have to be stateless in today's Europe"*. Refworld [online]. Council of Europe: Commissioner for Human Rights, 9.6.2018 [cit. 2018-02-08]. Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/48abd54e5.html>
- HAMMERSLEY, Benjamin. *Concerned about Brexit? Why not become an e-resident of Estonia: The most advanced digital society in the world is a former Soviet Republic on the edge of the Baltic Sea*. Wired [online]. London: Condé Nast Britain, 2017, 27.3.2017 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <http://www.wired.co.uk/article/estonia-e-resident>
- Hospodářská a kulturní studia: *Metodologie. Doporučení k psaní odborného textu* [online]. Praha, 2017 [cit. 2018-02-15]. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=doporučení_k_psaní_textu#metodologie
- Internal affairs in 15th century Old Livonia: nobility, clergy and peasantry*. Estonica: Encyclopedia about Estonia [online]. 2000 [cit. 2018-02-15]. Dostupné z: http://www.estonica.org/en/History/ca_1200-1558_Estonian_middle_ages/Internal_affairs_in_15th_century_Old_Livonia:_nobility,_clergy_and_peasantry/
- KINGSLEY, Patrick. *How tiny Estonia stepped out of USSR's shadow to become an internet titan*. The Guardian [online]. London: The Guardian, 2012, 15.4.2012 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/technology/2012/apr/15/estonia-ussr-shadow-internet-titan>
- KIRCH, Marika a Aksel KIRCH. *Ethnic relations: Estonians and non-Estonians*. Nationalities Papers [online]. 1995, 23(1), 43-59 [cit. 2018-02-15]. DOI: 10.1080/00905999508408348. ISSN 0090-5992. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00905999508408348>

- KOPECKÝ, Josef. *Konec krajů i Senátu, volit většinově, i o tom ve své knize sní Babiš*. iDnes.cz/Zprávy [online]. Praha: Mafra, 2017, 15.6.2017 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/konec-kraju-senatu-vetsinovy-system-i-o-tom-sni-babis-pdg-/domaci.aspx?c=A170615_142017_domaci_kop
- Livonian War*. Encyclopædia Britannica [online]. 2009 [cit. 2018-02-15]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Livonian-War>
- Montevideo Convention on the Rights and Duties of States*. Council on Foreign Relations. [cit. 2018-02-08]. Dostupné z: <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280166aef>
- NESTERENKO, Kristina. *Rusové (staroobřadníci) v Estonsku*. Pestrá Evropa [online]. Praha, 2016, [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: <http://pestraevropa.hks.re/2016/rusove-staroobradnici-v-estonsku/>
- Newsletter Issue 2: An update on statelessness in Europe*. In: European Network on Statelessness [online]. 2013, January 2013 [cit. 2018-02-09]. Dostupné z: <https://www.statelessness.eu/sites/www.statelessness.eu/files/attachments/resources/ENS%20Newsletter%20No.2.pdf>
- OECD. *Coping with emigration in Baltic and East European countries* [online]. Paris: OECD, 2013 [cit. 2018-02-23]. ISBN 978-926-4204-928. Dostupné z: http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/31166/Hazans_OECD_2013.pdf?sequence=1
- OSN. *Úmluva o právech dítěte*. 1959. Dostupné také z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
- POLITSEI-JA PIIRIVALVEAMET. *Residence permit*. [online]. 18.1.2017 [cit. 2018-02-27]. Dostupné z: <https://www2.politsei.ee/en/teenused/residence-permit/>
- Religious Beliefs in Estonia. World Atlas [online]. 25.4.2017 [cit. 2018-02-15]. Dostupné z: <https://www.worldatlas.com/articles/religious-beliefs-in-estonia.html>
- RONKOWSKI, Piotr. *Women in the EU earned on average 16 % less than men in 2016*. In: Eurostat news release [online]. 38/2018. Luxembourg: Eurostat Press Office, 2018, 7.8.2018 [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/8718272/3-07032018-BP-EN.pdf/fb402341-e7fd-42b8-a7cc-4e33587d79aa>
- ROUDIK, Peter. *Estonia: Court Confirms Russian Not a School Language*. Library of Congress [online]. Washington: The Library of Congress, 2016, 29.8.2016 [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/estonia-court-confirms-russian-not-a-school-language/>

- RÖÖM, Tairi a Natalja VIILMANN. *Estonian Labour Market in Past Decade*. Eesti Pank [online]. Tallinn, 2003, 2003 [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: https://www.eestipank.ee/sites/default/files/publication/en/Archive/kroon_economy/2003/_023-033Eesti_tooturg.pdf
- RUSAKOV, Mstislav. *Ruská škola v Estonsku* [online]. 18.1.2013 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <http://pravfond.ru/?module=articles&action=view&id=97>
- Russian Old Believers in Estonia exhibition. A hundred years of the Republic of Estonia* [online]. 2017 [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: <https://www.ev100.ee/en/russian-old-believers-estonia-exhibition-1>
- STATISTICS FINLAND. *Statistics Finland's PX-Web databases*. [online]. [cit. 2018-02-25]. Dostupné z: <http://bit.ly/2IhD0bh>
- TAMBUR, Silver. *Estonia launches its first Russian-language TV channel*. Estonian Public Broadcasting [online]. Tallinn: Eesti Rahvusringhääling, 28.09.2015 [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <https://news.err.ee/116841/estonia-launches-its-first-russian-language-tv-channel>
- THE WORLD BANK: DATABANK. *Fertility rate, total (births per woman): Estonia and Czech Republic*. [online]. [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?contextual=default&end=1998&locations=EE&name_desc=true&start=1989
- TOUŠEK, Laco. *Narativní (biografické) interview*. Katedra antropologie FF ZČU [online]. Plzeň, 2014 [cit. 2018-01-07]. Dostupné z: <http://www.antropologie.org/cs/metodologie/narativni-biograficke-interview>
- TVERSKOI, Mihhail. *Estonian universities have only 13 percent of Russian speaking first year students* [online]. 2.9.2016 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <https://mgpr.eu/en/estonian-universities-have-only-13-percent-of-russian-speaking-first-year-students/>
- UN. *Human Development Report 2016: Human Development for Everyone* [online]. New York: One United Nations Plaza, 2017 [cit. 2018-02-19]. ISBN 978-92-1-126413-5. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf
- Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti*. In: The UN Refugee Agency [online], 1954 [cit. 2018-02-14]. Dostupné z: http://www.unhcr.org/cz/wp-content/uploads/sites/20/2016/12/Umluva_bezdomovectvi_1954.pdf
- VALIMISED. *Statistics about Internet Voting in Estonia*. [online]. [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <http://www.vvk.ee/voting-methods-in-estonia/engindex/statistics>

VIHALEMM, Triin a Valeria JAKOBSON. *Representations of the past in the Estonian Russian-language press: "own" or diaspora memory?*. Nationalities Papers [online]. 2011, 39(5), 705-731 [cit. 2018-02-22]. DOI: 10.1080/00905992.2011.599529. ISSN0090-5992. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00905992.2011.599529>

VÖÖRMANN, Rein. *Demographic problems in Estonia. Estonica: Encyclopedia about Estonia* [online]. 2.10.2012 [cit. 2018-02-25]. Dostupné z: http://www.estonica.org/en/Problems_facing_Estonia/Demographic_problems/

8. Seznam obrázků a grafů

8.1. Seznam obrázků

Obrázek 1 - Památník obětem boje za nezávislost Estonska v letech 1918-1920 v Tallinnu	30
Obrázek 2 – Zpráva z dobového tisku o nedostatku pohonných hmot v roce 1988	34
Obrázek 3 - Výskyt ruskojazyčné menšiny podle sčítání lidu v roce 2000	39
Obrázek 4 - Vývoj počtu naturalizovaných osob v letech 1992-2014.....	53

8.2. Seznam grafů

Graf 1 - Znázornění podílu etnicit na celkovém počtu pravoslavných věřících.....	45
Graf 2 - Znázornění podílu etnicit na celkovém počtu luteránských věřících.....	45